

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

ULLA TÖRMÄ

Sormenpäillä

Esteetöntä vai saavutettavaa

KUVATAITEIDEN TUTKINTO-OHJELMA
2022

Tekijä Törmä, Ulla	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Huhtikuu 2022
	Sivumäärä 68	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Sormenpäillä – Esteetöntä vai saavutettavaa		
Tutkinto-ohjelma Kuvataiteilija, AMK		
<p>Opinnäytetyön kirjallisen osan tutkimuksen aihe on taiteen kokeminen moniaistisen taiteen näkökulmasta. Aineistossa paneudutaan aistien ja tunteiden mekanismeihin ja niiden vaikutukseen taiteen kokemisessa käyttäen lähdeaineistoa ja haastatteluita. Moniaistinen taide avaa kulttuurikenttää heille, jotka eivät voi kokea taidetta näköaistin kautta. Taiteen tasa-arvo ei ole vain sitä, että fyysisiä esteitä poistetaan. Toimintaa rajoittavat ajatusmallit ja rakenteet tulee kyseenalaistaa. Tutkimuksen tavoite on nostaa moniaistisuus visuaalisen aistimisen rinnalle. Moniaistinen taide ja varsinkin sen koskettelemalla kokeminen ei ole vain esteisille ihmisille, se kuuluu kaikille.</p>		
Avainsanat Moniaistisuus, kosketusaisti, moniaistinen taide, kuvataide, sensorinen, taiteen demokratia, taiteen tasa-arvo, esteettömyys, saavutettavuus		

Author(s) Törmä, Ulla	Type of Publication Bachelor's thesis	Date April 2022
	Number of pages 68	Language of publication: Finnish
Title of publication At your fingertips: unobstructed or accessible		
Degree program Degree programme in fine arts		
<p>The subject of the study is the experience of art from the perspective of multisensory art. The material focuses on the mechanisms of the senses and emotions and their effect on the experience of art, using source material and interviews.</p> <p>Multisensory art opens up a cultural field for those who cannot experience art through the sense of sight. Equality in the arts is not just about removing physical barriers. Thought models and structures that limit activities must be questioned. The aim of the study is to elevate multisensory alongside visual perception. Multisensory art and especially experiencing it by touch is not just for people with disabilities, it belongs to everyone.</p>		
Keywords Multisensory, touch, multisensory art, fine art, sensory, art democracy, art equality, accessibility		

ALKUSANAT

Aistiliherkkänä kiinnitän päivittäin huomiota aistien toimintaan. Kun tunto-, näkö- ja kuuloaisti ylireagoivat, arjen toiminnat vaikeutuvat ja aiheuttavat kipua ja uupumista jopa ahdistusta. Koska kivut ovat jatkuvia, olen vuosia seurannut tieteen kentän tutkimuksia ja saavutuksia, jotta ymmärtäisin itseäni ja muita. Olen oppinut, että positiivisen ajattelun ja toiminnan kautta aivokemia muuttuu. Kun tiedostan aivojen, aistien ja tunteiden toimintamekanismit, selviydyn helpommin hankalastakin päivästä. Luovuus vaikuttaa kuin kipulääke.

Minulle on tärkeää, että taiteeni tavoittaa mahdollisimman erilaisia ihmisiä. Aistiminen ei ole itsestäänselvyys. Yhdenkin aistin puuttuminen vaikeuttaa elämää yhteiskunnassa ja arjessa.

Kulttuuria demokratisoimalla tarjotaan kaikille mahdollisuus vastaanottaa ja saavuttaa taiteen kokemus. Moniaistisen taiteen kehittäminen edellyttää ammattialojen yhteistyötä, aiemmasta oppimista ja ajatusten vaihtoa. Monialaisuuden huomioon ottaminen antaa mahdollisuuden vastata paremmin maailmassa tapahtuviin muutoksiin.

Olen kiitollinen kaikille, jotka osallistuivat opinnäytetyöhöni haastatteluin ja syvällisin keskusteluin. Kysymyksiini vastasivat Emilia Male, Jari Markkinen, Kaisu Alanen, Kirsi Jaakkola, Kari Mäkiranta, Hilda Kozari, Sanna Heikintalo, Jaana Teräväinen, Heather Bowring, Maarit Hedman, Mari Ojala, Sari Kekkonen ja Sylvi Sarapuu. Päivi Tanni ja Oiva Alanen antoivat ajatuksia työn edetessä ja avustivat oikolukemisessa.

Parkanon kirjastoväen apu lähdeaineiston etsimisessä ja yhteistyö Näkövammaisten liiton edustajien kanssa on ollut erityisen tärkeätä; osoitan kiitokseni myös heille.

As a hypersensitive person, I pay daily attention to the function of the senses. When the senses of touch, sight, and hearing overreact, everyday activities become more difficult and cause pain and exhaustion, even anxiety. Because the pains are constant, I have followed years of research and achievement in the field of science to understand myself and others. I have learned that through positive thinking and action, brain chemistry changes. When I become aware of the mechanisms of action of the brain, senses and emotions, I can cope more easily even on a difficult day. Creativity works like a painkiller.

It is important to me that my art reaches as different people as possible. Sensing is not a matter of course. The lack of a single sense makes life difficult in society and in everyday life.

By democratizing culture, everyone is offered the opportunity to receive and achieve an artistic experience. The development of multisensory art requires professional co-operation, prior learning and the exchange of ideas. Taking into account diversity gives a better opportunity to respond better to changes in the world.

I am grateful to everyone who participated in my thesis through interviews and in-depth discussions.

Emilia Male, Jari Markkinen, Kaisu Alanen, Kirsi Jaakkola, Kari Mäkiranta, Hilda Kozari, Sanna Heikintalo, Jaana Teräväinen, Heather Bowring, Maarit Hedman, Mari Ojala, Sari Kekkonen and Sylvi Sarapuu answered my questions.

Päivi Tanni and Oiva Alanen gave ideas as the work progressed and assisted in proof-reading.

The help of Parkano's library staff in finding source material and co-operation with the representatives of the Association for the Visually Impaired (NKL) has been particularly important. I also thank them.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 IHMISENÄ OLEMISEN TODELLISUUDET	8
2.1 Ruumiin ja mielen todellisuus.....	8
3 TUNTEET	10
3.1 Tunteet ja niiden tarkoitus.....	10
3.2 Tunteet ja kuormittuminen	11
4 AISTIT	12
4.1 Näköaisti	12
4.2 Kuuloaisti	14
4.3 Tuntoaisti.....	15
4.4 Haju- ja makuaisi	16
4.5 Moniaistisuus	17
4.6 Värit.....	18
5 TAITEEN VAIKUTUS HYVINVOINTIIN	20
5.1 Aivot ja stressi.....	20
5.2 Aivot ja positiiviset kokemukset.....	22
5.3 Taiteen merkitys laitosympäristöissä	23
6 TAIDEKASVATUS	26
6.1 Moniaistisuus osana kasvatusta.....	26
6.2 Teknologinen tulevaisuus.....	30
7 TAIDEKÄSITYS	31
7.1 Mikä on oikeaa taidetta	31
7.2 Kauneuden ongelma.....	34
7.3 Taidetuotteiden ongelma.....	35
7.4 Sama esine, eri suhtautuminen - eri arvo?	37
7.5 Teos kommunikoinnin välineenä	39
8 HAASTATTELUT	41
8.1 Taiteilijoiden haastatteluiden yhteenveto.....	42
8.2 Taidekasvattajien haastatteluiden yhteenveto	43
8.3 Taiteen kokijoiden haastatteluiden yhteenveto	43
9 LOPPUSANAT	44
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Ihmisen evoluutio perustuu oppimiseen. Esi-isämme oppivat uusia tapoja hankkia ravintoa, suojella itseään ja jälkeläisiään, sekä varmistaa eloon jäänti ympäristön ja ilmaston muutoksissa. Aivojen muutoksen ja puheen avulla sosiaalinen kanssakäymisen monimutkaistui. Abstrakti ajattelu synnytti uskonnot ja unimaailmat. Syntyi tarve kuvata realismia ja abstraktia kuvataiteen keinoin.

Havainnot ympäristöstä ja oppiminen kokemuksen kautta ovat vain osa tavasta selviytyä elämästä. Ihminen on monimutkainen yhdistelmä erilaisia lajityypillisiä mekanismeja ja kemiallisia toimintoja. Toisaalta olemme kävelevä sähköistetty hermokimppu, toisaalta ulokkeellinen ruoansulatusjärjestelmä. Lisäksi meissä on ulottuvuuksia, jotka eivät ole biokemiallisesti selitettävissä. Yksi kiehtovimmista osa-alueista on mielikuvitus, kykymme irtautua todellisuudesta ja kuvitella, sekä kuvittaa olematon. Tähän käytämme aistien ja ajatusten yhteistyötä.

Moniaistinen taide on nimensä mukaisesti taidetta, jota koetaan useammalla kuin yhdellä aistilla. Vaikka taiteen aistiminen valtaosin tapahtuu visuaalisesti, korostan aineistoni avulla kosketuksen merkitystä. Taide- ja kulttiesineen koskettamiseen liittyy jopa pyhän kokeminen. Se on tuonut eri kulttuureissa ja uskonnoissa siunausta, terveyttä ja hedelmällisyyttä.

Otsikkoni kuvaa aiheen moninaisuutta ja herkkyyttä. Esteettömyys tarkoittaa fyysisen ympäristön muokkaamista (rakennukset, julkiset liikennevälineet) kaikkien käytettäväksi ja saavutettavuus koskee ympäristön ”aineetonta” osaa, kuten palveluita, internetiä ja asenteita.

Toteuttaessamme taiteen tasa-arvon tavoitteiden mukaista esteetöntä maailmaa, toteutuuko myös saavutettavuus? Pystymmekö laajentamaan pinttyneitä toimintatapojamme ja ajatusmallejamme, jos tiedostamme samojen aistimaailmojen olemassaolon?

2 IHMISENÄ OLEMISEN TODELLISUUDET

2.1 Ruumiin ja mielen todellisuus

Elollinen olento elää kahta todellisuutta. Fysikaalinen todellisuus koostuu mikro-
skooppisista alkeishiukkasista ja muista aineen pienemmistä osasista. Biologinen to-
dellisuus koostuu elämän perusominaisuudet mahdollistavista kemian, molekyylibio-
logian ja biokemian tasoista. Sisäinen ja ulkoinen maailmamme toimii ja muotoutuu
käsittäväksi todellisuudeksi erilaisten mekanismien kautta. Ihminen on fyysisten ja
psykkisten ominaisuuksiensa summa, johon vaikuttavat evoluutio, perimä ja ympä-
ristötekijät.

Monimutkaisilla olennoilla, on puhtaasti biologisen todellisuuden lisäksi myös psyko-
loginen todellisuus. Mieli ilmenee monimutkaisena käyttäytymisenä. Käyttäytymistä
ohjataan aivojen suorittaman tiedon käsittelyn avulla. Psykologinen todellisuus toden-
tuu myös tajunnallisten ilmiöiden, aistimusten, tunteiden ja ympäristön sekä itsen tie-
dostamisen kautta. (Hämäläinen ym., 2006, s. 13.)

*Ulla Törmä,
"Tulee se mies
räkänokastakin,
vaan ei tyhjän naurajasta",
2014.
lasitettu keramiikka,
kosketeltava teos,*

*Kuva:
Emilia Male*

Mieli on subjektiivinen, tajunnallinen ilmiö. Se koostuu kaikista ajatuksista, aistimuksista, mielikuvista, tunteista ja havainnoista, joita ihminen kokee tai on kokenut psykologisessa todellisuudessaan. Tämä prosessi muokkaa aivokemiallista reaktiota, joka määrittelee kokemuksen negatiiviseen tai positiiviseen kokemukseen. Elävä perustila on olemassaolokokemus, joka on tajunnan perusaste. Siitä kohoavat minän tilamääritelmät ovat tietoisuutta. Olenolle syntyy tiedostamattomista ja tiedostetuista kokemuksista ehdollinen refleksi, joka ensimmäisellä kerralla, tai aiemmin koetun perusteella määrittää kokemuksen laadun. Myös negatiivinen, ikävä kokemus voi tuottaa esteettisiä piirteitä sisältävän kokemuksen. (Tuomikoski, 1987, s. 53–57; Dewey, 1980, s. 39.)

"Ruumiillisuuteen liittyy intentionaalinen kaari (tietoisuuden kyky viitata itsensä ulkopuolelle), joka tuottaa aistien, ymmärryksen, aistimellisuuden ja liikkuvuuden yhteyden" (Merleau-Ponty, 2002, s. 158–159). Motorinen intentionaalisuus onkin kykyä liikkumiseen ja koskettamiseen. Tämä mahdollistaa kohteiden liittämisen omaan ruumiilliseen kokemukseen. (Määttänen, 2012, s. 52–53.)

*Ulla Törmä,
"Senaattori",
2013,
lakattu
keramiikka,
kosketeltava
teos,
k. 0,5 m
l. 0,5 m
s. 0,4 m*

*Kuva:
Aleksanteri
Alanen*

3 TUNTEET

3.1 Tunteet ja niiden tarkoitus

Ajattelen, että tunteet ovat ihmisyyden perusta. Tunnekylmä ihminen jää helposti ympäristölleen vieraaksi. Ihmisten välisessä kommunikoinnissa tunteilla on suuri merkitys. Ne ovat merkityksellisessä asemassa, kun tulkitsemme aistiemme välittämää tietoa. Tunteet ohjaavat toimintaa jo ennen, kuin järki aktivoituu. Moniaistisen taiteen kokemukseen liittyy vahva tunnelataus, koska koskettaessa kyseessä ei ole vain tietoinen valinta, vaan tapahtuma, jossa poiketaan yleisestä visuaalisuuteen painottuvasta elämyksestä. Tunteet ovat aina mukana kokemuksessa. Moniaistista taideteosta ei mielestäni pysty kokemaan täysin välinpitämättömästi.

Tunteiden kokemiseen liittyvät, aktivoituvat aivoalueet mantelitulake (amygdala) ja hippokampus kuuluvat mielihyvän ja -pahan keskeisiin aivorakenteisiin. Hypotalamus ja aivolisäke ovat mielen tilaa ja fysiologisia toimintoja sääteleviä rakenteita. Niiden kautta välittyvät monet tunteisiin liittyvät autonomisen hermoston tapahtumat sekä hormonaalinen toiminta. (Hämäläinen ym., 2006, s. 71–74; Tuomikoski, 1987, s. 64–65.)

Tunnekokemusten avulla saamme nopeasti tietoa sijoittumisestamme ja merkityksellemme ympäristön tapahtumissa. Tunnereaktion syntyminen edellyttää aina jotain merkityksellisesti hyödyllistä tai haitallista ärsykettä. (Määttänen, 2012, s. 87–91; Dewey, 1980, s. 150.)

Ihmismieli koostuu evoluutiopsykologian mukaan kokoelmasta erilaisia tiedonkäsittelyjärjestelmiä, kognition sopeutumia. Kukin järjestelmä kykenee käsittelemään vain tietynlaista informaatiota, eli ne ovat hyvin erikoistuneita. Korkeat aivo-osat mahdollistavat ihmisen loogisuuden, abstrahointikyvyn ja rationaalisuuden. Synnynäiset, geneettiseen perimään ohjelmoidut mielen moduulit ovat automaattisia järjestelmiä. (Hämäläinen ym., 2006, 91–92; Tuomikoski, 1987, s. 64–65.)

3.2 Tunteet ja kuormittuminen

Tunteet vaikuttavat muistiin ja muistojen mieleen painumiseen. Tunnetilat ohjaavat käyttäytymistä niin tietoisesti kuin tiedostamatta. Trauma saattaa aiheuttaa väistämiskäyttäytymistä koko ihmisiän, vaikka alkuperäinen tapahtuma olisi tiedostettuna ja käsiteltynä hyvinkin mitätön. Välttämiskäytös saattaa rajoittaa elämää ja heikentää elämänlaatua merkittävästi.

Tarkasteltaessa ajattelun, arvojen ja tunteiden suhdetta puhtaan fysiologisen refleksi-kaaren toiminnan ohessa, huomio rajoittuu usein kehon sisäpuolelle. Sensomotorinen piiri tuo tarkasteluun ympäristön mukaan. Tarkastelun kohteena on tällöin ympäristön ja yksilön vuorovaikutus. Tunteet eivät näin ollen ole vain sisäisiä tiloja, vaikka sellaisinaanhan ne koetaan. Ne ovat ympäristön tapahtumien ja objektien syy-seuraussuhteen alaisia. Tunteita voivat aiheuttaa kuitenkin myös mielensisäiset asiat, kuten muistot. (Määttänen, 2012, s. 84–86.)

*Ulla
Törmä
"Birth",
2017
lasitettu kera-
miikka,
Juhlamokka-
kuoret,
kosketeltava
teos,
1 m x 1 m*

*Kuva:
Aleksanteri
Alanen*

4 AISTIT

4.1 Näköaisti

Visuaalisessa maailmassa näköaistilla on keskeinen merkitys. Emme ajattele kaikkea mitä näemme, mutta aivomme silti reagoivat siihen. Katse siirtyy ennen liikkeen tiedostamista. Katseen kohdistaminen onkin yksi perustavampien kokemusten ja merkitysten joukossa, joista emme ole edes tietoisia. Katseen liike kohteessa on tahdomme osin riippumatonta.

Evoluution kannalta katsoen näkö on sopeutuma valoon. Valo on merkittävä evoluutioon vaikuttava tekijä niin kasvi- kuin eläinkunnalla. Ilman valoa riikinkukon värikäällä höyhenpuvulla ei olisi merkitystä. Toisiinsa sidotulla kehityksellä on ollut ratkaiseva merkitys silmän ja näkökyvyn kehittymisessä. Kehitystä kutsutaan koevoluutioksi. Oletetaan, että näkökyvyn kehittymisessä suurin vaikutus on valoon sisältyvän informaation määrä. Valon spektriominaisuudet (väri), pintojen heijastavuus (tummuus), varjot, pintakuvio, valon heijastuminen muilta pinnoilta ja pinnan suunta vaikuttavat visuaaliseen kokemiseen. Ilman tiedon jatkokäsittelyä valo on epävarma tiedonlähde - silmät tarvitsevat aivot. (Hämäläinen ym., 2006, s. 146.)

Nähtyä valoa ei kuitenkaan koeta fyysisesti. Tappisolut, jotka ovat herkistyneet värien näkemiseen, erottavat punaisen, sinisen ja vihreän. Fysiologiset värit syntyvät niiden samanaikaisesti fotonisuihkuista keräämistään hiukkasista. Silmämme näkevät myös verkkokalvon sauvasolujen avulla väritöntä, musta-valkoista valoa. Näköärsykkeet sisältävät erilaisia aisti-informaatioita. Väri, muoto, etäisyys ja liike käsitellään, jokainen erikseen, näköjärjestelmässämme. (Tuomikoski, 1987, s. 82.)

Kohde on kuitenkin hahmotettava yhtenä kokonaisuutena ja yhdistettävä ennalta olevaan muistitietoon. Luokiteltuamme ärsykkeen johonkin kategoriaan, esineen nimi on haettava mentaalista sanavarastostamme. Havaintoprosessi jakautuu 1) Hahmotamiseen, jolloin sitä vastaavat aivoalueet aktivoituvat ja niiden verenkierto ja aineenvaihdunta vilkastuvat, 2) luokitteluun ja 3) nimeämiseen. (Hämäläinen ym., 2006, s. 18–20.)

*Ulla Törmä, "Smaug", 2017, keramiikkaveistos, kosketeltava teos,
k. 0,35 m, l. 0,5 m, p. 0,5 m.*

Kuva: Ulla Törmä

"Kuulovammaisilla ja erityisesti sokeilla hyvin laajat aivojen alueet jäävät ilman normaalia syötettä aistielimistä" (Hämäläinen ym., 2006, s. 423). Synnyntäisesti sokeiden näköaivokuoren toimintaa tutkittaessa selvisi, että sen solut reagoivat tunto- ja kuuloärsykkeisiin. Aikuisina sokeutuneille tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että näköaivokuori voi aktivoitua tunto- ja kuuloaistitehtävissä lapsuuden jälkeenkin sokeutuneilla. Näkevillä tehdyissä kokeissa selvisi, että näkökyvyn estäminen aktivoi saman toiminnon jo vuorokauden sisällä. Hermoyhteyksien takaisinkytkennät alueelta toiselle jo syntymähetkellä olevassa hermosolujärjestelmässä, jota geenit säätelevät, voivat olla muotoutuvuuden taustalla. Muiden aistien käsittely siten vahvistuu sokeuduttaessa. (Hämäläinen ym., 2006, s. 424–426.) Näkevillä ja sokeilla tehty tutkimus osoitti, että sokeutta seuraava voimakkaampi tukeutuminen tuntoaistiin parantaa tuntoon perustuvaa toimintaa niin, että se vastaa tehokkuudeltaan näkevien luonnollista näönvaraista toimintaa. (Hämäläinen ym., 2006, s. 426.)

4.2 Kuuloaisti

Kokemuksesta tiedän, että ääniaaltoja käytetään yllättävän monella tavalla. Vibroakustisessa terapiassa käytetään siniaaltoa, muovien hitsaamisessa ultraääntä. Ääniaaltoina vastaanotettu informaatio saattaa muuttua tunteiksi ja tuoksuiksi, joillakin jopa väreiksi. Musikaaliset ihmiset voivat kuulla sävellajin esim. sitruunankeltaisena. Äänet vaikuttavat myös meidän tunnemaailmaamme vahvasti. Toiset ovat herkempiä äänille kuin toiset. Matalan puheääninen on todettu vaikuttavan ihmisten äänestyskäyttäytymiseen. Kuuloaisti voi vaikuttaa myös makuaistiin. Ravintolan taustamusiikki vaikuttaa harkitusti asiakkaan aistielämykseen,

Ihmisen kuulojärjestelmän keskeiset tehtävät ovat havaita äänilähde, paikallistaa se sekä tunnistaa ja tulkita sen sisältämä tieto. Äänen perusominaisuuksiin kuuluvat äänenkorkeus, -voimakkuus ja äänilähteen sijainti. Luonnollisissa äänissä värähtelyjä tapahtuu useammalla taajuudella samanaikaisesti. Äänen sävyn määrää spektraalinen rakenne. Äänen aistimiseen vaikuttaa myös se, että ihmisen pää, jopa korvan rakenne muokkaa spektraalista rakennetta, joten jokaisen ihmisen kokema äänimaisema on täysin ainutlaatuinen. Ihminen pystyy hahmottamaan ääniympäristöään tulkitsemalla kaikkia äänen ominaisuuksia ja tilavihjeitä. Tämä kyvyn takaa äärimmäisen monimutkainen hermostollinen järjestelmä, joka on kehittynyt evoluution myötä. Luonnollisissa äänissä on useita piirteitä, joiden tulkitsemiseen ja prosessointiin ihminen on erikoistunut. Yksittäiset äänet koetaan merkityksellisiksi laajemmassa aikakäsitelyksessä, osana ajassa etenevää äänivirtaa. Kuulo- ja näköaistin käsittelemän tiedon välinen erilaisuus näkyy aistijärjestelmien rakenteellisissa ratkaisuisa: Näköjärjestelmästä puuttuu talamuksen ja aistielimen väliset käsittelyvaiheet. Kuulojärjestelmä muuttuu koko ajan ääniympäristön mukana. Muokkautuminen tapahtuu muutamassa sekunnissa ja voi säilyä useita tunteja. (Hämäläinen ym., 2006, s. 157–166.)

Kuurous vaikuttaa vastaavasti näköön ja tuntoon aivokuoren organisoitumisessa, kuin sokeus kuuloon ja tuntoon. Muotoutuvuuden mekanismin arviointia monimutkaistaa viittomakieli, jonka vuoksi on vaikeaa erottaa perustuvatko näön ja tunnon muutokset kuulon muutokseen vai esim. viittomien opetteluun. (Hämäläinen ym. 2006, s. 428.)

Kuuloaistin merkitys korostuu, jos näköaisti katoaa. Se korostuu myös silloin, kun sen toiminnassa on häiriöitä. Tämä liittyy itselläni esimerkiksi tinnitukseen ja aistiherkkyyteen. Herkkäuninen havahtuu pieneenkin ääneen ja tinnituksesta kärsivälle on hyväksi jatkuva taustäääni, esimerkiksi niin sanottu valkoinen kohina. Kuuloaistia herkistää sairauksien lisäksi unettomuus ja stressi.

4.3 Tuntoaisti

Kosketus on elämän tärkeimpiä asioita. Kielessämme sillä on useita synonyymejä. Ihon kosketus on ensimmäinen aistituntemus ja usein myös viimeinen. Tuntoaistimus välittyy ajatuksen voimalla. Jo pelkkä hipaisu voi kiihdyttää ihmisen hormonitoimintaa. Ihon sively nostaa immuunipuolustusta ja vapauttaa mielihyvähormoneja. Mitä intensiivisempi ihokosketus, sitä suurempi vaikutus.

*Ulla Törmä,
"Hope",
2017,
lasitettu keramiikka
ja
kangastilkut.*

Kosketeltava teos.

2018

2 m x 1 m

Kuva: Aleksanteri Alanen

Sodan keskellä eläville on vaikea löytää tuen sanoja. Haastateltuani miinan silpomaan isoäitiä jouduin kysäisemään vieressä seisovalta kuvaajalta lohdun sanaa, joka ei kuulostaisi irvokkaalta, mutta hänelläkään ei ollut sellaista ehdottaa. Toimittajan itku ei auta ketään, hätähän on toisella. Loppujen lopuksi kaikkien ymmärtämä kieli on kosketus. Kosketin isoäitiä olkapäälle. Ulkona halasin itkevää naista. (Konttinen, 2022.)

Tuntojärjestelmä eli somatosensorinen järjestelmä, ulottuu ihmisessä joka puolelle. Siihen kuuluvat kosketus-, lämpö-, kylmä- ja kiputunto, asento- ja liiketunto sekä jänteistä ja lihaksista informaatiota välittävät järjestelmät. Somestesiaan kuuluu lisäksi myös kehonkaava, joka on tiedostamaton tieto itsestämme ja suhteestamme ympäristöön (Hämäläinen ym., 2006, s. 167.)

Ihmisellä tarkkan tunnon aistinelinten soluja tai solunosia, jotka välittävät keskushermostoon informaatiota ärsykkeistä (reseptorit) löytyy erityisesti sormenpäistä, sormien ja kämmenten iholta ja huulista. Herkin tunto on sormenpäissä ja huulissa. Käden kämmenen puolella on noin 40 000 mekanoreseptoria. Tällä alueella on aina kyseessä laajan reseptorijoukon aktivoitumisesta ja yhteisvasteesta. Samalla tarkkan tuntoaistin edustusalueet ovat kaikkein suurimmat primaarilla tuntoaivokuorella. (Hämäläinen ym., 2006, s. 169–171.) Ihminen oppii tunnistamaan erilaisia pintoja ja materiaaleja käden tuntoaistin avulla mutta myös ominaisuuksia eli laatuja. Käsin koskettelemalla lapsi tunnistaa esineen ominaisuuksia jo ennen sanoja. (Tuomikoski, 1987, s. 78–79.)

4.4 Haju- ja makuaiisti

Hajuaistin avulla voidaan tunnistaa esimerkiksi sopiva ruoka. Ihmisen hajuaisti on huomattavasti heikompi kuin useilla eläimillä. Vahvaan hajuaistiin liittyy tarkka hajumuisti. Kokemus tuoksusta voi palautta muistoja sellaisesta, joka on kauan sitten unohdettu.

Haju- ja makuaistit koetaan kahtena erillisenä aistina. Todellisuudessa makuaisti koostuu viidestä erikoistuneesta aistinsolutyypistä, joiden yhteisaistimusta voidaan pitää makuaistimuksena. Vastaavasti hajuaisti koostuu tuhansista erikoistuneista aistinsolutyypeistä. Haju- ja makuaistin toiminnat ovat erittäin sekoittuneita. Makuaisti eli gustatorinen aisti on aistinjärjestelmä, joka mahdollistaa kriittisen informaation saamista nautitun aineen koostumuksesta ja luonteesta. Esimerkiksi makea- ja aminohapporeseptorit mahdollistavat ravinteikkaiden ruoka-aineiden tunnistamisen, kun taas karvasreseptorit aiheuttavat hylkimisreaktioita haitallisia aineita vastaan. (Hämäläinen ym., 2006, s. 142.)

4.5 Moniaistisuus

Moniaistisuus on kokonaisuus, jossa aivojen ja kehon yhteistoiminnan moninaisuus ja kerrostuneisuus tulevat parhaiten esiin. Aivojen kuvantamisessa on pystytty näyttämään, kuinka eri aivoalueet toimivat itsenäisesti ja saumattomasti yhdessä. Ajustusta, tietoista ohjaamista ja valintaa ei tarvita, ei myöskään tietoista työskentelyä niin sanotun turhan tiedon suodattamiseksi. Tiedostamme sen mikä on kulloinkin tarkoituksen mukaista.

Ihmisellä kullekin aistille on oma aistinelimensä: silmä, korva, nenä ja kieli (sekä tasapainoelin välikorvassa). Aistinelin muuntaa ulkoisen energian hermoimpulsseiksi, jotka kulkevat aivoihin. Kullekin aistille on isojen aivojen aivokuorella omat primäärit aistialueet, jonne signaalit saapuvat ensimmäisinä. Aistit vaikuttavat toisiinsa jo varhaisissa prosessointivaiheissa. (Hämäläinen ym., 2006, s. 177.)

Käden ja silmän yhteistyöhön liittyvät aivomekanismit tunnetaan melko hyvin. Otsalohkon premotorisilta alueilta ja päälaenlohkosta on löydetty sekä motoriseen että aistitietoon reagoivia moniaistisia, sensomotorisia soluja. Premotoriset alueet liittyvät tahdonalaisten liikkeiden suunnitteluun ja sijaitsevat primaarin aivokuoren vieressä. (Hämäläinen ym., 2006, s. 180.)

Erityisesti premotorisilla alueilla niiden reseptiiviset kentät ovat ikään kuin kietoutuneet yhteen niin, että visuaalinen kenttä sijaitsee sen ihoalueen ympärillä, jonka kosketukseen solu reagoi. Kun premotorisilla alueilla koodataan liikesarjan osia, sijaitsee päänlaenlohkossa mm. aistitiedon paikantamiseen liittyvien missä-kanavien päätepiste, jossa koodataan koko liikesarjaa. (Hämäläinen ym., 2006, s. 181.)

Oleellisen tiedon valikointi on hyvin tärkeä aistijärjestelmän tehtävä. Moniaistisuuden ja tarkkaavaisuuden vuorovaikutus on hyvin monipuolista. Huomion kiinnittymisen uusiin ja jopa yllättäviin ärsykkeisiin on keskeinen ilmiö, jossa tarkkaavaisuus on tehokkaampaa, jos useampi aisti antaa tietoa ärsykkeestä. Tunto- ja näköaistin yhteistoiminta mahdollistaa monia elintärkeitä toimintoja, joissa tarvitaan mm. käden käyttöä. Myös kommunikaation välittyminen kuulo-, näkö- ja tuntoaistin avulla on ihmisellä ainutlaatuista. Ihmisen ihossa on reseptoreita, jotka toimivat kuuloaistin kaltaisesti ja reagoivat ääniaaltoihin. (Hämäläinen ym., 2006, s. 183.)

"Moniaistisuuden suhteen tästä herää kysymys, miten erikoistuneita aistien yhteistoimintaan liittyvät mekanismit ovat eli kuinka laajasti voidaan yleistää integraatiosäntöjä puheelle ja muille ärsykkeille?" (Hämäläinen ym., 2006, s. 183).

Moniaistisuus kuvautuu vahvasti aistiyliherkille henkilöille. Aistijärjestelmän tulkinassa ja kokemisessa ei aivojen luontainen suodatin toimi kunnolla. Yliherkkyys voi olla synnynnäistä, mutta voi syntyä myös trauman tai altistuksen seurauksena. Aistiyliherkkyys voidaan kuitenkin kokea myös voimavarana ja vahvuutena. (Berger ym., 2020, s. 246.)

4.5 Värit

Värit antavat minulle voimaa ja virkistävät, toiset värit saattavat jopa aiheuttaa migreenikohtauksen. Tunnen, että väreillä on minuun suuri valta. Ne eivät sisällä vain biologisia eli ravintoon ja terveyteen kuuluvia viestejä. Ne ovat myös kulttuureihin ja ideologioihin liitettyjä värikoodeja. Värit voivat olla merkkejä aatesuunnasta tai seksuaali-identiteetistä.

Näkemiseen liittyy paljon psyykkistä lainalaisuutta. Havainto- ja hahmopsykologinen tutkimus ovat osoittaneet, että ihmiset näkevät saman asian hyvinkin eri tavoin. Tämä korostuu kuvataiteen ja sitä lähellä olevien alojen parissa työskentelevillä. Subjektiiivisuus korostuu erityisesti värien näkemisessä. (Tuomikoski, 1987, s. 82.)

*Ulla Törmä,
"Sleeping Beauty",
2018,
lasitettu keramiikka,
eriasteisesti huovutetut
villakukat ja puuhelmet.
Kosketeltava teos.
2 m x 1 m
Kuva: Aleksanteri Alanen*

Värit vaikuttavat ihmiseen eri tavoin. Sairas kokee ne eri tavalla kuin terve. Sinisen ja vihreän tiedetään alentavan verenpainetta ja hidastavan valtimon sykettä, rauhoittavan ja vähentävän hermostollisia ja kehollisia jännitystiloja. Ne myös passivoivat mieltä ja parantavat keskittymiskykyä. Punainen, keltainen ja oranssi taas toimivat stimulantteina. Iän mukana ihmisen värinäköaisti muuttuu niin, että itse näkökyky

heikentyy ja hän näkee punaisen punaisempana, vihreä muuttuu keltaisemmaksi tai kellanruskeaksi ja sininen alkaa vihertää. Värien kylläisyysaste on kuitenkin ratkaiseva asia. (Simpanen, 2000, s. 19–21.)

Empiristiset filosofit väittivät, että sokeana syntyneiltä ihmisiltä puuttuu laajempi ymmärrys väreistä. Sokeat saattavat kuitenkin oppia värejä mielivaltaisesti. Tuoreessa tutkimuksessa on selvinnyt, että sokeilla ja näkevillä aikuisilla on yhteinen syykäsite väreistä, vaikka he eivät aina olisi samaa mieltä itse väristä. Suhteessa näkeviin ihmisiin sokeilla on vähemmän todennäköisesti "keltaista" aurinkoa ja "punaista" omenaa, mutta he tekevät samanlaisia kielitieteellisiä johtopäätöksiä todellisten ja uusien esineiden väreistä ja tarjoavat samanlaisia syyselityksiä. Ihmiset kehittävät vaistonvaraisia ja johdonmukaisia värien "teorioita" näkemiseen liittyvästä kokemuksesta riippumatta. Niinpä tuloksena oli, että kielellinen viestintä on tehokkaampaa sovittamaan yhteen vaistonvaraiset teoriat kuin mielivaltaisten tosiasioiden tuntemus. (Kim ym., 2021.)

5 TAITEEN VAIKUTUS HYVINVOINTIIN

5.1 Aivot ja stressi

Ulkoisten ärsykkeiden määrän on todettu olevan nykyajan ihmiselle vaarallisen suuri. Aivot kuormittuvat jatkuvasta informaatiotulvasta. Ne ottavat jatkuvasti vastaan tietoa sekä sisäisestä että ulkoisesta ympäristöstä ja ohjaavat käyttäytymistä saamansa informaation perusteella. Havainnoimme itseämme ja ympäristöämme tietoisesti vain pieneltä osin. Kun käsiteltävää tietoa on liikaa, seurauksena on aivojen väsyminen. Multitaskaaminen on tämän päivän ilmiö, joka on tuhoisa sekä aivoille ja hermostolle että immuunipuolustusjärjestelmälle.

Väsyminen näkyy masennuksena, loppuun palamisena, mielenterveyshäiriöinä ja lopulta sairastumisena. Kulttuurimme opettaa tekemään työtä, väsymistä pidetään

heikkoutena ja tunteet kätketään. Käyttäytymis- ja ajattelumallit tulevat sukupolvien takaa, vaikka ne eivät olisi enää relevantteja omassa ajassamme.

Elämä tuo jokaisen eteen tilanteita, jotka edellyttävät herkkyyttä aistia stressiä, säädellä sen vastetta ja kynnystä. On vaikea oppia selviämään vaaroista ja vaikeuksista altistumatta ja satuttamatta itseään. Aivoilla on taipumus muistaa negatiiviset tapahtumat juuri oppimisen kannalta, mutta erittäin traumaattinen tapahtuma saattaa myös aiheuttaa sen, että aivot katkaisevat aivokuoren etuosan ja limbisen järjestelmän yhteyden aiheuttaen dissosiativista amnesiaa. Kielteisen muiston mieleen palaaminen estyy. Tämä liittyy tietoisesta toiminnasta voimakkaaseen taipumukseen siirtää ”automaattiohjaukselle” mahdollisimman paljon uudelleen opitusta, jotta tietoisuuden resursseja jää vapaaksi uuden oppimista ja uusissa tilanteissa toimimista varten. (Hassin ym., 2005, s. 37–58.)

Orbifrontaalinen aivokuori toimii välittäjänä luoden yhteyksiä tunteiden ja odotusten välillä. Aiemman kokemuksen perusteella stressi lievenee. Aivokuori toimii siis tunteiden säätelyssä strategisena johtajana. Pitkäaikainen stressi lisää välittäjäaineiden, kuten dopamiinin ja noradrenaliinin eritystä liikaa. Silloin ne eivät enää toimi aivojen tukena, vaan päinvastoin häiritsevät sen toimintaa. Krooninen stressi on yhdistetty etuotsalohkojen alueen kudostuhoon eli keskushermostomme muodostavien harmaan tai valkean aineen tilavuuden pienenemisenä. Etuotsalohkoja tarvitaan esimerkiksi luovaan ajatteluun. Stressi lisää dopamiinin eritystä etuaivoissa. Tämän seurauksena havainnot ja tavoitteet kirkastuvat. Negatiivisessa stressissä mantelitumakkeen aktiiviteetti torjuu tyydytystä etsivää käyttäytymistä ja mielihyvää. Dopamiinin vaikutus ajatteluun, tunteisiin ja motoriikkaan on siis sangen moniulotteinen. Mielihyvän kokemus taas lisää serotoniinin, oksitosiinin, prolaktiinin ja endorfiinin eritystä. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 59–63.)

On ollut kiinnostavaa tarkastella tutkimuksia, jotka ovat osoittaneet, etteivät aivot olekaan vastuussa kaikesta ajattelusta. Tutkijat ovat löytäneet ihmisen vatsasta satoja miljoonia neuroneja. On selvinnyt, että suolistomme hermosto vaikuttaa persoonallisuuteen, arkuuteen ja rohkeuteen, sekä tekemiimme valintoihin. Hyvinvointia eivät edistä siten vain suoraan aivoihimme vaikuttavat tekijät. Ihmistä tulisikin tarkastella kokonaisvaltaisesti.

5.2 Aivot ja positiiviset kokemukset

Tiede on tutkinut taiteen ja meditoimisen vaikutuksia ihmisen terveyteen, oppimiseen, ajatteluun ja työmuistiin. Keskittyminen hengitykseen, musiikin kuunteluun tai taideteokseen saa ihmisen voimaan paremmin. Mielen rauhoittuminen ja kokemusten positiivinen havainnointi vähentävät stressiä, voimistavat vastustuskykyä, parantavat jaksamista ja keskittymistä. Kehon kemia muuttuu mielihyvähormonien lisääntyessä ja stressihormonin vähentyessä. Parasympaattisen hermoston toiminnan vilkastuminen alentaa sydämen sykettä ja hengitysnopeutta.

Harjoittamalla tietoisia läsnäoloa ihminen oppii vaikuttamaan omaan kemiaansa ja sammuttamaan ylikuormittunutta aistijärjestelmää. Mieli kirkastuu, ajatus selkiytyy, muisti toimii, jäsentelyn, keskittymisen ja itsehallinnan kyvyt paranevat. Paniikki- ja ahdistuneisuushäiriön ja kroonisesta kivusta kärsivien potilaiden hoidossa tietoisien hengittämisen ja läsnäolon harjoittelu, musiikki - ja taideterapia ovat osoittautuneet tehokkaiksi apuvälineiksi lääkityksen tueksi. (Heikkilä, 2000, s. 97.)

*Työkuva
keramiikkaveistoksesta
”Pikkupeto”
Ulla Törmä,
2015.*

Desmond Morriksen mukaan suurimmalla osalla ihmisiä on luontainen tarve koskettamiseen. Toisen ihmisen koskettamisen puute saattaa aiheuttaa jopa fyysistä kipua. Edelleen kosketuksen korvikkeina saattavat toimia myös muut kehoa kosketuksella stimuloivat keinot, kuten pehmolelujen syleily, tyynyt, sängyt, sohvat, nojatuolit, erilaiset vartaloa hyväilevät vaatteet ja kuumat kylvyt. Vaatteiden, hiusten ja kasvojen hypistely sekä käsien pitäminen taskussa ovat aikuisillakin yleisiä turvallisuuden ja hyvän olon tavoittelemisen keinoja. (1988, 192–196.)

Positiiviset kokemukset; virikkeet ja elämykset voivat olla niin sanottua ”hyvää stressiä”, jonka vaikutus aivokemiaan tukee ja vahvistaa niin henkistä kuin fyysistä terveyttä. Kuten Hyypä & Liikanen (2005, s. 56–57) toteavat: ”Kokemus on osoittanut, että kulttuuri- ja taide-elämykset aiheuttavat hyvää stressiä, josta johtuva tunne-tila lisää hyvää oloa. Ilo, tyydytyksen tunne, innostuneisuus ja asertiivisuus (itsevarmuuden ominaisuus ilman aggressiivisuutta) kuvaavat taide-elämykseen liittyvää erityistä mielihyvää.”

5.3 Taiteen merkitys laitosympäristössä

”Kokonaisvaltaisen terveyden ja hyvinvoinnin kannalta ei ole yhdentekevää millaisessa ympäristössä ihmiset sairastavat, tekevät työtään tai käyvät tervehtimässä omaisia ja ystäviä. Miellyttävä ympäristö antaa voimia samalla kun se kertoo, että ihmisistä välitetään.” (Simpanen, 2000, s. 7.)

Taiteen vaikutusta kivun ja sairauden aiheuttaman stressitilan lievittäjänä on tutkittu, ja se on ollut tiedostettu tosiasia jo pitkään. Laitosympäristöissä oleva taide on yleensä tarkoin harkittua ja suunniteltua keskittyen arjen toimintojen sujuvuuteen ja muun muassa hygieniavaatimukseen. Seinälle asetettu taide ei ole tiellä, eikä uhkaa terveyttä. Laitosympäristössä elävällä ikäihmisellä aistitoiminnot saattavat olla kuitenkin niin heikot, että ainoa tapa kokea yhteyttä maailmaan on kosketus. Moniaistinen taide onkin mielestäni tärkeä keino tuottaa mielihyvän kokemuksia heille, joiden mahdollisuudet aistia kuuloon tai näköön perustuvaa taidetta ovat olemattomat.

*Kirkkojärvi,
Parkano,
1.5.2022.*

Kuva: Ulla Törmä

Tutkimuksissa on todettu, että ihminen selviää esimerkiksi leikkauksesta vähemmällä kipulääkityksellä ja komplikaatioilla sekä paranee nopeammin, mikäli hänellä on katseltavanaan ikkunasta näkymä luontoon, verrattuna potilaaseen, joka katselee vastapäisen rakennuksen tiiliseinää. Luonnonmaisemat vaikuttivat ihmisen fysiologiaan vähentämällä lihasjännitystä ja ihon sähkönjohtokykyä sekä alentamalla verenpainetta. Viihtyisä ja hyvin suunniteltu ympäristö voi ennaltaehkäistä psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia ongelmia. Vastaavaa tutkimusta ei ole tehty taiteen suhteen mutta nykytietämyksellä vaikutuksen olettaisi olevan verrattavissa. Toki on myös olemassa paljon ihmisiä, joihin taide ei millään tasolla vaikuta. Luonnon ja taiteen kokemukset voivat kuitenkin olla hyvin lähellä toisiaan. (Hyyppä & Liikanen, 2005, s. 155–157; Simpanen, 2000, s. 11–17.)

Elinympäristöön liittyy yleensä suuria tunteita. Oma koti kuvastaa identiteettiä, kulttuuritaustaa ja omaa henkilökohtaista tilaa. Kodinomaisuuden tavoittelu korostuu silloin, kun kyseessä saattaa olla tilan asukkaan elämän viimeinen koti. Tällöin

laitosmaisuuuden häivyttäminen on tärkeää hoidon ja elämänlaadun kannalta. Sänkyyn sidotun ihmisen kokemusmaailma on usein hyvin rajallinen. Sisätilojen ja ympärillä olevien pintojen merkitys korostuu, jos virikkeitä ei ole saatavissa, ulos ei pääse, tai sinne ei edes näe. Hoitoyksiköiden ympäristöä rikastavat taide, käsityöt, viherkasvit, radio, televisio ja sisustuksen elementit. Ympäristön toteuttamista rajoittavat kuitenkin resurssit, puhdistettavuus, toimivuus ja tila. Hoitohenkilökunnan on pystyttävä toimimaan rajallisessa tilassa ja mm. lattiapintojen pitää olla mahdollisimman esteettömiä. Myös asiakkaan terveydentila asettaa rajoitteita ympäristön suunnitteluun. Seinillä olevat taideteokset, jotka sisältävät värejä, rauhoittavia aiheita, yksityiskohtia ja jotka ruokkivat mielikuvitusta sekä synnyttävät assosiaatioita voivat josinansa lievittää ja laukaista stressiä ja ahdistusta. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 162; Simpanen, 2000, s. 17–23; Heikkilä ym., 2000, s. 108–109.)

Ulla Törmä, Yksityiskohta moniaistisesta teoksesta "Lummelampi", 2017, (Audiovisuaalinen kokonaisuus, johon liittyy koskettelu.), Huovutusvilla, maalattu keramiikka, peililasi, kierrätysmuovi

Kuva: Ulla Törmä

Julkisuudessa on keskusteltu paljon ikäihmisten hoidon resurssipulasta. Hoitoyksiköissä taide- ja kulttuuritoiminnalle on usein liian vähän aikaa ja resursseja. Askartelu-, käsityö- ja taidetoiminta on jätetty perushenkilökunnan varaan. Tällöin henkilökohtainen ohjaus, yksilöity suunnittelu ja toteutus voivat olla mahdottomia toteuttaa. Viikon ainoa yhteismusiikkihetki saattaa olla seurakunnan järjestämä. Hoitoympäristössä sijaitsevan taiteen ja virikkeiden kehittämiseen tulee kiinnittää huomiota niin, että ne palvelevat myös näkö- ja kuulovammaisia.

Taiteen tekemisen ja kokemisen on kuitenkin todettu muokkaavan ihmisen koordinaatiokykyä, neurologisia toimintoja ja mm. lievittävän kipuja iästä ja toimintakyvyn tasosta huolimatta. Kyky ottaa vastaan taiteen eri muotoja näyttää säilyvän pitkään esimerkiksi dementoituneilla henkilöillä. Kun puhe ja muisti katoavat, tanssi ja laulu saattavat pysyä pitkään. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 149, 165; Malchioidi, 2010, s. 30; Heikkilä ym., 2000, s. 83.)

Neurologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että taiteella on kehoa parantava vaikutus, eikä taidelajilla ole merkitystä. Käsityöt, tanssiminen, piirtäminen tai laulaminen vaikuttaa aivokemiaamme positiivisesti vähentäen kipureseptorien virheellistä toimintaa. Taide ei kuitenkaan toimi ilman aktiivista verkostoa. Koko yhteiskunnan tulee huomata, että kehittämällä mielenterveyttä tukevaa turvallista toimintaa lisätään kaikkien hyvinvointia. Elämää tuetaan käyttämällä kykyä nähdä, kuulla, kommunikoida, tehdä ja tuntea.

6 TAIDEKASVATUS

6.1 Moniaistisuus osana taidekasvatusta

Kokemukseni mukaan lapsi ei tarvitse moniaistiseen esteettiseen kokemukseen kaltaista tai hienoja välineitä. Lapsella on luontainen kyky taikoa tarinoita näennäisesti

”tyhjistä” ja rakentaa kokonaisia valtakuntia vaikkapa kangassilpusta. Valmiiksi tehty malli, määritellyt muodot ja värit kehittävät motoriikkaa, mutta eivät kokonaisvaltaista heittäytymistä tekemiseen. Siksi aikuisten pitäisi toisinaan unohtaa siisteys, tarkkuus ja suunnitelma omassakin toiminnassaan. Taiteen tasa-arvo tarkoittaa mielestäni myös oikeutta tehdä omanlaista taidetta, joka ei seuraa ohjeita, vaan on lapsen oman intuition ja luovuuden tuote.

Ulla Törmä, ”Syrämmellä”, 2012, kuulo-, näkö- ja tuntoärsykeitä sisältävä, lattialle sijoitettava teos, sisältäen mm. erilaisia kangastilkkuja, sellofaania, helistimiä, vinkupallon sisuksia, 2,2 m x 2,2 m. Kuva: Aleksanteri Alanen

Maailmamme on enenevässä määrin täynnä uusia tapoja tutkia ympäristöä; niin mikro-, kuin makromaailmaa. Tieteen tutkimusmenetelmien on perinteisesti tulkittu

olevan enemmän ”todellisia”; objektiivisia ja syy-seuraus-suhteeseen perustuvia, kuin enemmän subjektiivisten, esteettisten ja filosofisten alueiden, kuten taide. Kasvatuksen ja opetuksen näkökannasta tämä ei ole kovin hedelmällinen näkökanta. Esimerkiksi rairuohon kasvattaminen pienen lapsen kanssa sisältää jo tietoa, aistimuksia ja tunteita. Tiedettä ja taidetta yhdistämällä saadaan jo pienillekin lapsille itämään uteliaisuuden ja mielenkiinnon siemen, josta ajan kuluessa syntyy uusia innovaatioita. (Berger ym., 2020, s. 195–205.)

Kokijan taustasta ja kokemuksesta riippuen sama aistimus voi herättää erilaisia tunteita. Niiden kautta aistihavainto mielletään merkitykselliseksi. Pienenkin lapsen esteettinen tuntemus liittyy käsittämiseen ja tietämiseen. Esteettisessä havainnossa tunteet toimivat kognitiivisesti. Näin näkemys esteettisestä on kulttuurisidonnaisena myös muokattavissa ja jalostettavissa kasvatuksen keinoin. (Eaton, 1994, s. 60; Haase, 1996, s. 15–16.)

*Ulla Törmä,
yksityiskohta
teoksesta
”Maailman
kilpikonnat”
kankaat, lelut.
Kosketeltava
teos,
2020
k. 1,3 m
l. 2 m
p. 2,2 m
Kuva:
Ulla Törmä*

Oikeus olla osa omaa yhteisöään ja oppia omaa kulttuuriperimäänsä on jokaisen ihmisen oikeus. Lapsi kasvaa kulttuuriinsa. Lapsen kehitys, sosiaalistuminen ja taiteellisten taitojen kehittyminen ovat sidoksissa perheeseen, kasvuympäristöön, maahan, kulttuuriin, ellettävään ajanjaksoon ja historiaan. Kokonaisuudesta lapsen oma

identiteetti muodostuu kokonaisvaltaisesti kaikilla aisteillaan toimivaksi yksilöksi. (Karppinen ym., 2001, s. 115.)

Varhaiskasvatuksen piirissä moniaistisuus on luonnollinen osa arkea. Lapsen luontainen tapa toimia kaikilla aisteilla pääsee oikeuksiinsa askartelussa, hiekkakakkujen rakentamisessa ja leikeissä. Lapsen kokemistapaa tässä iässä kuvaa amodaalisuus, eli se, etteivät lapsen havainnot ole sidoksissa vain siihen aistinalueeseen, joka ne välittää. Pienille lapsille ympäristö on myös jatkuva ihmetyksen kohde. Luontainen uteliaisuus vie mielikuvituksen, illuusioiden ja leikin maailmaan, jossa mahdoton muuttuu mahdolliseksi. Aidon ja todellisen vastavuoroinen suhde ideoiden ja kohteiden välillä ei kuitenkaan katoa. Mielikuvituksen kautta lapsen todellisuuden havaitseminen vahvistuu. (Karppinen, ym., 2001, s. 58; Tuomikoski, 1987, s. 198.)

Taidekasvatus ei rajoitu vain varhaiskasvatukseen. Taidekasvatus kuuluu osaan elinikäistä oppimista. Kansalaisopistojen kurssitarjonta on laajaa ja oppilaat monen ikäisiä ja -tasoisia. Eri-ikäisten työskentely yhdessä on rikasta mutta saattaa olla opettajalle haastavaa. Mieluisen asian opiskelu hyvässä ryhmässä tuo monelle hengähdystauon ja voimia arjen keskellä. Kun ihminen tutkii maailmaa, hän tutkii samalla itseään ja rakentaa omaa minuuttaan. Taidesuhteen kehittymisessä täytyy voida itse valita, yrittää, erehtyä ja onnistua; saamme monenlaisia informaation elementtejä tunteiden, intuition ja vaistojen välityksellä. Kontrasteja sisältävät kokemukset luovat syvempää ymmärrystä ja monipuolista ajattelua elämässä. (Karppinen, ym., 2001, s. 59.)

Ulla Törmä, ”Maailman kilpikonnat – Flora ja Fauna”, 2020, kangastilkuilla, eläin- ja ihmisfiguureilla, sekä silkkikukilla päällystetyt styrox-veistokset, kosketeltavia teoksia. 2,2 m x 2 m x 1,3 m

Kuva: Ulla Törmä

6.2 Teknologinen tulevaisuus

Taide kehittyy yhteiskunnan mukana. Taiteen ja tietotekniikan yhteistyön mahdollisuudet tuntuvat rajattomilta. Keinoäly ja erilaiset tekniset apuvälineet ovat helpottaneet monien ihmisten elämää ja laajentaneet toimintamahdollisuuksia. Esimerkiksi puheilmaisun mahdollisuudet ja motoriset taidot ovat saaneet uusia ulottuvuuksia tietotekniikan avulla. Tietotekniikka on enenevässä määrin avustamassa esimerkiksi aistiongelmien kanssa eläviä.

Ihotuntoa ja sen toiminnallista muotoutuvuutta käytetään hyväksi erilaisissa aistien apu- ja korvausjärjestelmissä. Sokeiden pistekirjoituksen lisäksi on kehitetty teknologiaa, jolla siirretään kuulo- ja näköinformaatiota värinän muodossa iholle. Korvausjärjestelmien kehittyminen ja niiden opettelu on kasvattanut tuntoaistin merkitystä näkö- ja kuulovammaisilla. (Hämäläinen ym., 2006, s. 167.)

Teknologia hyödyttää meitä ja mahdollistaa asioita, joita emme muuten saavuttaisi, laajentaa tietouttamme, viihdyttää ja kehittää. Se myös asettaa meidät alttiiksi informaatiotulvalle, sumentaa arvostelukykymme ja koukuttaa nopeille ärsykkeille. Välineet muovaavat arkeamme havaintojamme sekä tapoja olla tekemisissä toistemme kanssa ja yhteydessä ulkopuoliseen maailmaan. Fyysisesti ja ontologisesti me olemme osa teknologista maailmaa, jossa me käytämme koneita - ja koneet meitä. (Heinonen, 2014, s. 98.)

Taide on myös tehnyt teknologisen harppauksen. VR-lasit ovat tuoneet uusia maailmoja ulottuvillemme. 3D-mallinnuksella luodaan mitä monimutkaisempia esineitä ja erilaisella kuvantamisella pystytään muokkaamaan ja tutkimaan silmämääräisesti mahdottomalta tuntuvia asioita. Pystymme näkemään tietotekniikan avulla toisiin galakseihin ja solujen sisälle. Vaikuttaa siltä, että tiedon saamiselle ja uusien elämysten luomiselle ei ole enää rajoja. Mallinnuksilla ja erilaisilla ohjelmilla saamme tehtyä elämyksiä, jotka ylittävät uudestaan ja uudestaan ihmisen kasvavan adrenaliinin himon. Aivomme haluavat aina lisää, enemmän, nopeampaa, sykähdyttävämpää ja kiihottavampaa, sillä niiden toiminta on evoluution myötä ohjelmoitu toimimaan siten hengissä selviämisen takaamiseksi. Teknologian avulla se on mahdollista

7 TAIDEKÄSITYS

7.1 Mikä on oikeaa taidetta

Mielestäni taide, oli laji mikä tahansa, ilmentää ensisijaisesti tekijänsä sisäistä maailmaa. Taiteellisen tutkimuksen kohteena moniaistinen taide on yhtä laaja-alaista kuin ihminen kokonaisuudessaan. Ihmisen aistisuus, kehollisuus ja kokemuksellisuus on ihmiskunnalle fysiologisesti vahvasti yhteinen, mutta jokaisen oma henkilökohtainen kokemus. Ihminen kokee samoilla mekanismeilla yksilöllisesti oman historiansa, psykofyysisen kokonaisuutensa ja kulttuuristen ominaisuuksiensa kautta. Kahta identtistä taidekokemusta ei ole. Tämä on luettavissa haastatteluaineistossanikin. Ihmiset kokevat oman taiteen tekemisensä, taiteen kokemisensa ja taitojen eteenpäin opettamisen jokainen eri tavalla. Taide on kaikkine lakeineen ja määritelmineen kokemuksen tasolla abstrakti ilmiö. Sen kokemista ei voi vangita selviin tarkkarajaisiin määritelmiin tai ohjekirjoihin.

Aistisen ja kehollisen merkitystä taiteellisen toiminnan ja taiteellisen tutkimisen kannalta ei voi korostaa liikaa. Perinteemme on pyrkinyt vuosituhansia osoittamaan, että aistinen on harhaa ja kehollinen on vain kemiallista toimintaa. Vaikka edellä kuvasin prosessia, jossa ihminen toimii samankaltaisiin toimintoihin rajattavilla mekanismeilla, jotka geenit ja evoluutio ovat määränneet, ei kaikkea kokemista voida rajata kognitiotieteen, eikä edes järjen piiriin. Emme tiedä vielä tarpeeksi.

Kokemus on suggestiivista. Esimerkiksi fiktiivisen kauneuden kokemus ei nojaudu pelkästään aistikokemukseen, vaan ajatteluun. Taiteen tekeminen ja kokeminen vaikuttavat välittömästi ilman opasta tai ohjekirjaa, vaikuttaen hetkellisesti tai jopa loppuelämän ajan. Kirjallisuudessa se tarkoittaa lukutaitoa, lukemisen ymmärtämistä ja mielikuvitusta, joka pohjautuu aiemmin kuvailtuihin ajatus- ja emootioreaktioihin ja muistivaraston käyttöön. Tyylin käyttö on tärkeää. Sanat ja niiden järjestys merkitsevät paljon, jos haluaa vaikuttaa lukijaansa. (Heinonen ym., 2014, s. 234; Kinnunen, 2000, s. 200–206; Varto, 2017, s. 90–91.)

Kuvat sivuilla 33 ja 34: Ulla Törmä, "Päällikkö", 2021, kummaltakin sivulta kuvattuna. Neulahuovutus, lasihelmet, strutsin, kanan, marabun ja riikinkukon höyheniä ja sulkia, kosketeltava teos, k. 1 m, l. 0,6 m, s. 0,25 m Kuvat: Aleksanteri Alanen

”Taide on elävä ja konkreettinen osoitus siitä, että ihminen pystyy palauttamaan tietoisesti, siis merkitysten tasolla, elävälle olennot luonteenomaisen havainnon, tarpeen, impulssin ja toiminnan ykseyden” (Dewey, 1980, s. 25).

7.2 Kauneuden ongelma

Kauneuden käsite ei ole yksiselitteinen. Toisaalta on olemassa kulttuurin määrittämä kauneusihanne, joka saattaa määrittyä muiden, kuin esteettisten lainalaisuuksien mukaan. Toisaalta on yksilön kauneusihanne, joka liittyy vahvasti henkilökohtaiseen, kokemusperäiseen tunnemaailmaan. Yksilön kauneusihanteeseen saattavat vaikuttaa myös esimerkiksi moraaliset perusteet. Kauneuskäsitys perustuu tiettyihin biologisiin ja kulttuurisiin lainalaisuuksiin. Silti se on hyvin yksilökohtainen ja abstrakti käsite.

Kauneuden arvostamisen tärkeimpiä piirteitä ovat Gestaltin lait, eli:

- 1) Hyvän muodon laki. Se esittää, miten pyrimme ymmärtämään kuviot mahdollisimman säännönmukaisina, yksinkertaisina ja hyvän muotoisina.
- 2) Läheisyyden laki, jonka mukaan lähekkäin olevat kuviot mielletään yhteen kuuluviksi.
- 3) Hyvän jatkon laki. Sen mukaan ihminen hahmottaa esimerkiksi, että viivat, jotka risteävät keskenään jatkuvat risteyskohdissa niin, että niiden suunta ei juuri muutu.
- 4) Samankaltaisuuden laki. Tällöin väreiltään ja muodoltaan samankaltaisten kuvioiden oletetaan olevan yhteenkuuluvia.
- 5) Sulkeutuvuuden laki. Kuvio hahmotetaan kokonaisuudeksi, vaikka se ei olisi kokonainen.
- 6) Symmetrian laki. Havainnoitsija mieltää kohteeksi symmetrisen kuvion helpommin, kun kuvio koostuu symmetrisistä osista.
- 7) Yhteisen liikkeen laki, jossa samaan ryhmään mielletään kohteet, jotka tuntuvat liikkuvan samaan suuntaan yhteisellä nopeudella.
- 8) Ajallisen läheisyyden laki. Siinä syy-seuraus-suhteella on suuri merkitys tapahtumien kulkuun. (Gallace & Spence, 2011, s.13.)

Kauneuden arvostamiseen vaikuttavat myös kokemusjoukon abstraktio, todellisuuden vahvistuminen ja joidenkin ärsykkeiden evoluutionaalinen merkitys. Näihin kuuluvat myös estetiikan kokemuksen emotionaaliset ja kognitiiviset näkökohdat, kuten esimerkiksi taideteoksen sisäisen merkityksen arvostaminen. Nämä näkökohdat näyttävät liittyvän sekä visuaaliseen, että tuntoaistilliseen kokemukseen. (Gallace & Spence, 2011, s. 13.)

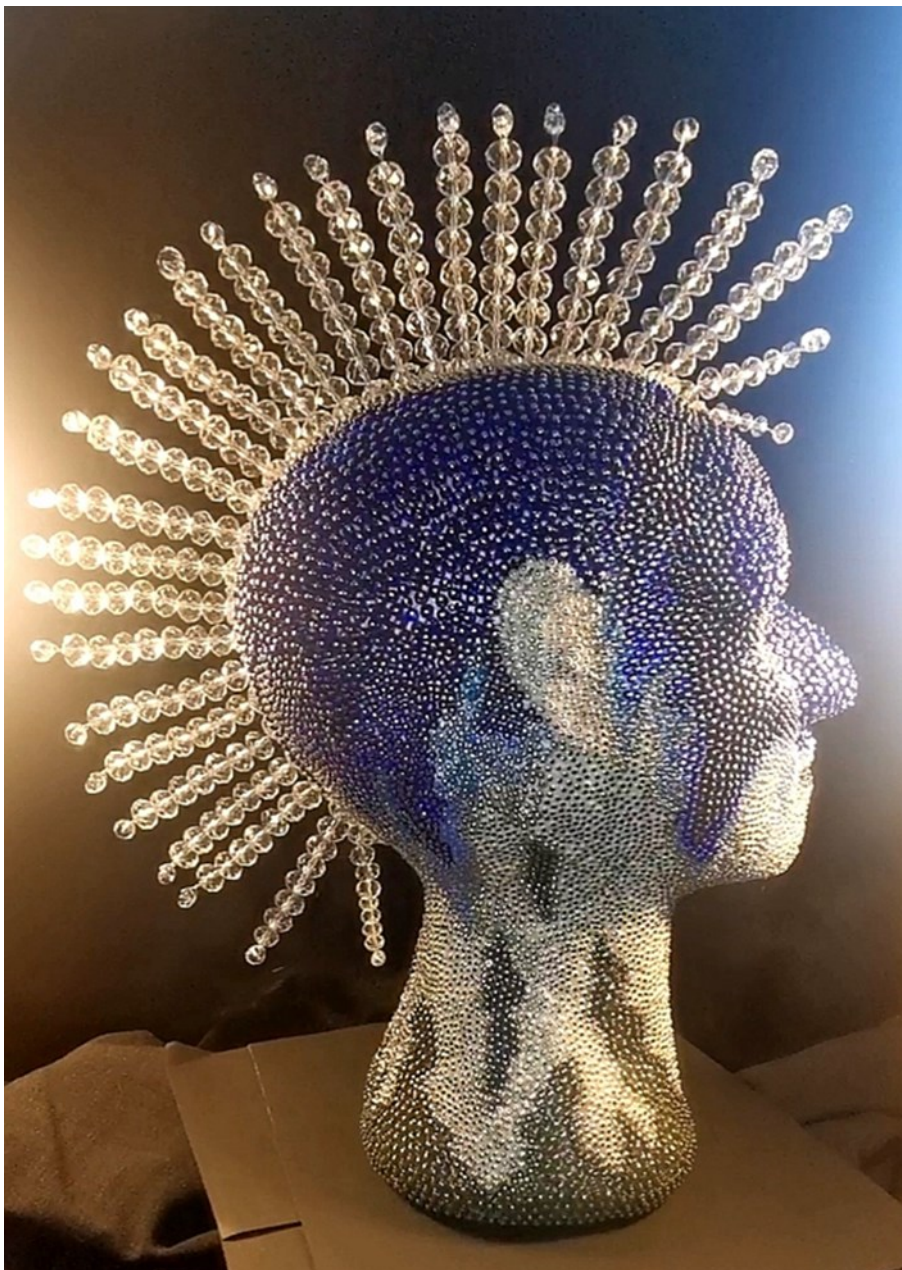
Kauneutta säätelevät lait antavat meille mahdollisuuden havainnollisesti "järjestää" ulkoiset ärsykkeet muodoiksi, malleiksi ja esineiksi. Esimerkiksi aina kun näemme useita erilaisia ärsykejä, näköjärjestelmämme toimii automaattisesti. Järjestämme ne erillisiin ryhmiin niiden havainnollisen samankaltaisuuden tai avaruudellisen läheisyyden. Näytämme pitävän esineitä tai muotoja, jotka täyttävät Gestalt-lakien säädökset kauniimpina, kuin ne rakenteet, joilla ei ole näitä ominaisuuksia. Meillä kaikilla on taipumus suosia "kultaista leikkausta" taiteessa ja arkkitehtuurissa. Se, että tietyt yleiset lait näyttävät säätelevän havaintoamme ja hedonistisia kokemuksiamme, asettaa tarkastelun alle, ovatko nämä periaatteet synnynnäisiä ja kiinteät ihmisen aivoissa vai ovatko ne sen sijaan hankittuja kokemusten kautta. (Gallace & Spence, 2011, s. 8–10.)

7.3 Taidetuotteiden ongelma

Arvokkaimmat taideteokset eristetään ihmisistä ja ympäristöstä aitauksin ja vitriinein. Niin sanottu arvokas kuvataide on ikään kuin saavuttamatonta ja koettavissa vain fyysisen koskemattomuuden kautta. Esineen reaaliarvo määrittää sen markkinahinnan. Sitä suojellakseen näytteilleasettaja turvaa tai hänelle uskotun omaisuuden. Taiteen ja kokijan väliselle alueelle ei ole sallittua mennä.

”Taideteosta voi tarkastella fysiikan, taiteentutkimuksen, psykologian semiotiikan, tai sosiologian menetelmin ja saada aivan erilaisia tuloksia. Eikä pelkästään erilaisia vaan kokonaan yhteismitattomia.” Olevaisen luonnetta koskeva sitoutuneisuus, eli ontologia rajaa kulloisestakin menetelmästä seuraavaa tutkimuksen rajoittumista. (Saarenheimo, 2020, s. 119.)

Onko rajaaminen ja rajoittuminen ihmiselle luonnollista, vai onko se opittua tai koettua? Millä säännöillä kokemusta ja mielikuvaa hallitaan? Kun taideteoksen esitys- ja asiayhteys ja kokonaisuus määrittelevät mikä tekee sen esteettisesti arvioituna korkeatasoiseksi, onko edes olennaista, miksi ne halutaan kokea?

*Ulla Törmä, "Chere Emilie", 2021, Lasihelmet ja kristallit, kosketeltava teos.
k. 0,5 m, l. 0,2 m, s. 0,4 m.*

Kuva: Ulla Törmä

John Deweyn (1980, s.15) esteettisen teorian mukaan taide-esineen ja teoksen välinen ero syntyy siitä, että "teos on kokemus, jonka taide-esine saa havaittajassaan aikaan." Teos kokemuksena on olemassa olevien merkitysten avulla koettavissa. Taide-esine on merkkiväline, johon liitetään merkityksiä ja arvoja.

Varhaisempina aikoina kuvallinen ilmaisu, tanssi ja musiikki olivat eriytymätön osa yhteisöllisiä kulttuurin toimintatapoja. Niiden arvottaminen kuului samalle viivalle muiden elämänarvojen kanssa. Taide jäljitteli toimintaa ja elämää. Autonomisen taiteen ajatus syntyi uudella ajalla. Se irrotti hienostuneemmat taidot käsityötaidoista ja synnytti tarpeen määritellä esteettiset arvot irrallaan elämäkäytäntöjen eduista ja kiinnostuksen kohteista. Esteettiset käsitteet määritettiin tarkoitukseen sopiviksi. Taivoitteena oli määritellä kriteerit kaikelle kauniille ja ylevälle. Esteettisen teorian syntymisen jälkeen näiden arvojen suhde muihin arvoihin muuttui. Mm. taiteilijoiden kyky luoda kauneutta liitettiin ylimaallisuuteen, nerouteen, joka ei ole tästä maailmasta. (Määttänen, 2012, s. 57–58; Heikkilä ym. 2000, s.79, 97.)

Taiteen ympärille on aikojen kuluessa kehittynyt verkosto, taidemaailma jossa mm. museot, oppilaitokset, kriitikot, ja galleriat toimivat. Tällä taiteen kentällä toimimiseen kuuluvat myös rahoittajat, lehdistö ja itse taiteen tekijät. Taiteen kenttä tuottaa ja arvottaa taiteen käsitteen – tai käsittämättömyyden. (Määttänen, 2012, s. 182.)

7.4 Sama esine, eri suhtautuminen - eri arvo?

Mikä on kosketuksen ja asenteiden voima ja vaikutus? Onko taide-esine arvokkaampi vitriinissä, kuin keittiön pöydällä? Kun esine on jalustalla, ulottumattomissa, se ei kulu eikä mene rikki. Näin sen rahallinen arvo on suojassa. Vaikka esine on arkikäytössä, sillä voi silti olla tunnearvoa. Käyttöesineitä katsotaan useammin ja sitä käsitellään kaikilta puolilta, sen pintaa tunnustellaan ja muotoa tutkitaan perusteellisemmin. Miten esineen sijainti ja käyttö vaikuttavat sen arvoon ja arvostukseen?

”Muodon "veistoksellisuutta" korostettaessa nostetaan tahtomattakin yksittäisiä teoksia, ehkä poikkeustapauksiakin, riviesineiden yläpuolelle, ikään kuin "veistos" sinänsä olisi esimerkiksi "maljakkoa" arvokkaampi lajityyppi" (Kalha, 1997, s. 210).

Todellisuudessa taide-esineenkin arvo on suhteessa siihen, mitä eniten sitä arvostava on valmis siitä maksamaan. Markkina-arvo taas elää suhteessa muoti-ilmiöihin ja -virtauksiin. Taideteollinen muotoilu Fiskarsin saksista Muumi-mukiin, on käsisämme jatkuvasti. Vaikka taideteollisen muotoilun tuotetta ei pidetä vitriinissä, eikä

ajatella taiteena, käyttöesineen muuttuminen taide-esineeksi - ja päinvastoin - on usein muodin oikkujen ja ajan ilmiöiden varassa. Luova tuote on kuitenkin osoitus luovuuden prosessista. Se on psykologinen ja sosiaalinen linkki ihmisten arjen kanssa käymisessä. Näin ollen sen funktio toimii yhtäläisesti taide-esineen kanssa. (Kettunen, 2000, s. 44–45.)

*Ulla Törmä, "Arjen lämpö", 2014, villainen pannunalusta, vesi- ja neula-
huovutustekniikka, kierrätystinalaatta, hopeahelmet, kosketeltava teos,
0,3m x 0,3m*

Kuva: Juha Ora

Jos koemme arkisen esineen taideteokseksi tänään, ja taidekriitikko pitää sitä taideteoksena 30 vuoden päästä, voiko sanoa, ettei esine olisi taidetta jo nyt? Tästä näkökulmasta maailmamme on täynnä kosketustaidetta. Silti mietimme kosketuksen välittämää estetiikkaa vasta, kun käsissämme oleva taideteos ei toimi.

7.5 Teos kommunikoinnin välineenä

Korona-aika on eristänyt osan ihmisistä neljän seinän sisälle. Voimme puhua jo kulttuurin muuttumisesta pandemia-ajalle tyypilliseksi. Covid-19 saapuminen on estänyt kättelyn, halaamisen, korostanut turvavälien, maskien ja desinfiointin merkitystä. Laulaminen ja jopa puhuminen on saanut kielteisiä merkityksiä. Kommunikointimme on tämän myötä vähentynyt. Kielellinen ilmaisu on kuitenkin tärkeä osa sosiaalista kanssakäymistä. Kielen; puheen ja viittomien avulla syntyvät yhteisöt, joilla jokaisella on oma identiteettinsä. Kielen avulla identiteetti on siirtynyt perimätietona ja tarinoina sukupolvesta toiseen. Sieltä saivat myös sisältönsä uskonnot, esittävä taide ja musiikki. Oppimisen myötä ihmisen aivotoiminta monimutkaistui ja kerrostui.

Sanallinen ilmaisu kuuluu ihmisen perusolemukseen. Minä keskustelen vaikka koirani kanssa, jos tarve vaatii. Itsensä reflektointi ääneen jäsentää ajatuksia, vaikka koira ei vastaisikaan monologiin. Puheen oppiminen on kulttuurista nousevaa jäljittelyä ja äänteiden yhdistelemistä. Ilman vuorovaikutusta puhetta ei synny. Tietenkään syvästi keskustelu koiran kanssa ei siinä auta. Puhekumppanin tulee osata kieltä, jotta puhetaito voi kehittyä. Kuvallinen ilmaisu on kehittänyt kieltä ja synnyttänyt kirjoituksen. Siinä vuorovaikutus kehittyi yli kieli- ja kansallisuusrajojen. Toisen ihmisen ajatusten ymmärtäminen on jo varhain saanut merkityksensä kuvista ja sanoista.

Kielellisten kykyjen kehittyessä lapsi alkaa myös kommunikoida non-verbaalisen viestinnän lisäksi enemmän ympäristönsä kanssa. Kielellinen kehitys, kuten myös muut kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien oppiminen, mahdollistavat uusia tapoja hahmottaa minuutta ja ilmaista itseä. Kielellä on yksilön henkiselle kehitymiselle ja oppimiselle keskeinen merkitys. (Määttänen ym., 2006, s. 333–341.)

Olen koko ikäni ollut kiinnostunut kulttuurista ja historiasta. Olen oppinut, että ihminen on kuvannut ympäristöään ja itseään kymmeniä tuhansia vuosia. Nykypäivään säilyneet esineet, kuten Vogelherd-luolasta löydetty Leijonamiehen patsas, sekä Willendorfin Venus, kertovat nykypäivän ihmiselle, ettei taiteen avulla reflektointi ole vain uuden ajan ihmisen keksintö. Se kulkee meillä geneeissä. Tässä tiedon ja ajatusten siirrossa tärkeimmässä osassa ovat aistit.

"Tekijä, hänen kehollisuutensa ja aistisuutensa on avain: hän valitsee, millaisilla välineillä materiaaleilla ja esittämistavoilla hän toimii. Vastaanottaja on kriittisessä asemassa: suostuuko hän noilla materiaaleilla ja tuolla esityksellä, lähtemään mukaan." (Varto, 2017, s. 91–92.)

*Ulla Törmä,
yksityiskohta
teoksesta
"Holy"
2018*

*lasitettu
keramiikka,
lasihelmet,
maalattu
muovilevy,
kosketeltava
teos,
1 m x 1 m*

*Kuva:
Aleksanteri
Alanen*

Tämä korostuu kosketustaiteen kokemisessa. Kokijalla, oli hän esteetön tai esteellinen, on eri tavoin vapaus valita ottaako hän koskettamisen kokemuksen vastaan. Näköaistaisin aistittava taide on nopeasti ja osittain tahdosta riippumattoman toiminnan varassa. Koskettaminen tarvitsee tietoisin valinnan. Taiteilijalle kokonaisuuden tuottaminen on oivalluksen ja ilmaisutaidon asia, vastaanottajalle kiinnostuksen ja antautumisen asia. (Gallace & Spence, 2011, s. 20–21.)

Ihmisen tarve koskettamiseen nousee alitajunnasta ja alitajunta nousee koskettamisesta. Jotkin unohtuneet mieleen kadonneet tunteet, muistot tai ajatukset saattavat nousta esiin siirtymällä ensin materiaalisiin objekteihin ja palaamalla sitä kautta tarkasteltavaksemme. Kun kuuntelemme, katselemme ja kosketamme esineitä, aistimme jotain itsestämme, jota emme ehkä tavoittaisi suoraan. Esineillä ja kuvilla on laajemmat mahdollisuudet tavoittaa kielen ulottumattomissa oleva. Taiteilijan luomasta monologista syntyy dialogi kokijan tajunnan syvempien kerrosten kanssa. (Saarenheimo, 2020, s. 87–90; Dewey, 1980, s. 15.)

Taiteilijan näkökulmasta katsoen kosketus näyttää johtavan lähempään, aistillisempaan ja syvempään tietoon todellisuudesta visuaaliseen verrattuna. Juuri tästä syystä tuntoaistiin liittyvä taide näyttää olevan luonnostaan enemmän primitiivistä, havainnollistavaa ja emotionaalista kuin käsitteellistä. Kaikista suurista aistikentistä kosketuskenttä on yhtä aikaa vähiten älyllinen ja eniten emotionaalinen. (Gallace & Spence, 2011, s. 6.)

8 HAASTATTELUT

Opinnäytetyöni aihe hahmottui, kun näin jutun Tuntumaa-näyttelystä, jossa kahdeksan taiteilijaa toivat lasten ulottuville kosketeltavia, kuunneltavia, tuoksuvia ja maistuvia tauluja, veistoksia ja installaatioita. Tuntumaa-näyttely tuotettiin Porin lastenkulttuurin keskukselle (Porin Puuvillan lankavärjäämö) ja sen mukana näyttely kiersi eri kaupungeissa Suomessa aina vuoteen 2014 asti.

Tämän näyttelyn innoittamana haastattelin sekä kirjallisesti, että puhelimitse moniaistista taidetta tekeviä taiteilijoita, taidekasvattajia, että näkövammaisia taiteen kokijoita. Vastaukset ovat opinnäytetyöni liitteenä.

8.1 Taidekasvattajien haastatteluiden yhteenveto

Opettajan tulee tietää lasten ja nuorten keskinäisestä vuorovaikutuksesta, pedagogisista tavoitteista, ymmärtää työntekijöiden keskinäisen vuorovaikutuksen merkitys, toimia joustavasti ja hienotunteisesti lasten ja nuorten vanhempien kanssa. Henkilökunta tukee ja auttaa vanhempia varhaiskasvatustyössä kasvatuskumppanuuden nimissä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulee myös ohjata hienovaraisesti lasta/nuorta oppimaan konfliktitilanteissa itsesääätelyä ja ongelmanratkaisutaitoa. Varhaiskasvatusyksiköiden ja koulujen opettajilla on opiskeltuna monipuolinen pedagoginen pätevyys. Pelkkä perustarpeiden tyydyttämiseen perustuva hoiva ja perään katsominen ei riitä.

Kuvataiteita ja kädentaitoja opettavan ihmisen psykologinen vaikutus oppilaisiinsa on kiistämätön. Ohjaajalla tulee olla psykologista silmää erottaa erilaiset oppijat. Kun opetukseen tuleminen on omaehtoista ja taustalla on aiempaa harrastuneisuutta, on opettajan tehtävä toisinaan jopa haastavampi kuin koulussa, jossa osallistuminen on pakollista. Uusien työtapojen oppiminen, henkisten esteiden voittaminen ja kritiikin vastaanottaminen saattaa osoittautua vaikeaksi varttuneemmallakin oppijalla. Opettajan jättämä jälki on usein hyvin henkilökohtaiseksi ja intiimiksi koetussa taiteen tekemisessä elinikäinen, oli taiteen laji mikä tahansa. Taide ja taidekasvatus on tärkeä osa kulttuurikasvatusta, niin ihmisen itse tuottamana kuin muualta kokemana, vaikka sen merkitys jää usein nyky-yhteiskunnassa tunnistamatta.

Opettajien kanssa keskustellessa totesin, että asiaan perehtymättömän on helppoa vaatia inspiroivaa opetusta, yksilöopetusta, joustavia metodeja, monipuolista materiaalien käyttöä ja oppilaille vapauksia luovaan ilmaisuun. Arki päiväkodeissa, kouluissa ja opistoissa perustuu opetussuunnitelmien seuraamiseen, tavoitteiden tarkasteluun ja budjettiin. Lisäksi opettajien ja taidekasvattajien arkeen kuuluu kasoittain paperin pyöritystä ja työtä, joka syö opettajan itsensä motivaatiota ja luovuutta. Taidekasvatus on parhaimmillaan luovuuden ilotulitusta, pahimmillaan selviämistaistelua liian isojen ryhmien ja liian vähäisten resurssien keskellä.

8.1 Taiteilijoiden haastatteluiden yhteenveto

Taiteilijoiden kanssa keskustellessa ja heidän vastauksiaan lukiessa oli selvästi havaittavissa rakkaus moniaistisen taiteen tekemiseen ja haluun tehdä teoksia, jotka tavoittavat mahdollisimman hyvin kaikki. Ajatustyö suunnittelusta esillepanoon sisältää kaikkien aistien kanssa työskentelyn, teoksen kokemisen myös toisen ihmisen kokemuksen kautta. Teosten tekeminen, asettelu, äänimaailma, tuntu, valo, lämpötila, turvallisuus jne. kuuluvat työprosessiin. Vaikka taiteilija ei tekisi enää moniaistista taidetta, on sen tekemisen kokemus jäänyt vaikuttamaan. Aistiympäristön hahmottaminen kokonaisvaltaisesti on meille kaikille yhteinen kokemus, jos vain valitsemme sen tietoisesti.

Moniaistinen taide koettiin tärkeäksi, sillä taiteen tasa-arvo ja saavutettavuus on kaikille sydäntä lähellä. Jokaista taiteilijaa myös kiinnostaa aistien monimuotoisuus ja mahdollisuudet.

Haastateltavani kertoivat myös, kuinka tärkeää on kartoittaa jokaisen kohderyhmän tarpeet. Toimintaympäristön asettamat rajoitukset ja mahdollisuudet asettavat myös omat haasteensa. Huolellinen suunnittelu ja ihmisten kuunteleminen ovat siis ensisijaisessa asemassa. Rahoituksen saaminen taideprojekteille on kuitenkin vaikeaa.

8.2 Taiteen kokijoiden haastatteluiden yhteenveto

Moniaistista taidetta on jonkin verran tarjolla taiteen kentällä, mutta enemmänkin saisi olla. Yleisin tapa aistia taidetta on kuvatulkkauksen avulla. Moniaistiselle taiteelle on kuitenkin selvästi tarve ja tilaus, sillä kaikenlaisia aistikokemuksia sisältävä näyttely tavoittaa myös monenlaisia ihmisiä, joita pelkkä visuaalinen kokemus ei palvele.

Moniaistinen taide vaatii kokijaltaan aikaa ja keskittymistä eri ärsykkeisiin ja niiden aiheuttamaan reaktioon omassa ruumiissa. Tämä seikka asettaa myös vaatimuksia näyttelyn asettamiselle ja järjestäjille.

Haastattelutuloksissa ja keskustellessani kosketustaidetta sisältävän näyttelyni yhteydessä näkövammaisten henkilöiden kanssa olen huomannut, että vaikka taidekentällä on tiedostettu taiteen tasa-arvon merkitys ja tarve, ei siihen ole vielä kaikkialla konkreettisesti paneuduttu. Myös tiedotus tällaista taidetta sisältävistä näyttelyistä on usein

liian suppeaa. Visuaalispainotteisessa yhteiskunnassa ei välttämättä osata ottaa huomioon muilla tavoin aistivien tarpeita arjen käytännöissä.

9 LOPPUSANAT

Opinnäytetyössäni olen tutkinut ihmisen psykofyysistä kokonaisuutta ja kulttuurin kehittymistä. Olen tarkastellut vallitsevaa yhteiskuntaa, sen arvoja ja asenteita. Kokoaamani aineisto vahvistaa aistikokemusten ja ihmisen hyvinvoinnin välistä yhteyttä.

Lapsi kokemassa kosketustaidetta lopputyönäyttelyn avajaisissa 22.4.2022.

Viktoria Virsi (Ulla Törmä), Kankaanpään kuvataidekoulun taiteellinen opinnäytetyö: Kosketeltavia teoksia: Metamorfoosi III, 2022, pahvi, kankaat, helmet, lasihelmet, kristalli ja puolijalokivet.

Kuva: Emilia Male

Lähdeaineistosta ilmenee, että aistien merkitystä on tieteellisesti tutkittu monesta näkökulmasta. Haastateltujen henkilöiden jättämä jälki on vahva. He ovat, vastaan tulleen tiedon lisäksi tehneet työni merkitykselliseksi. Moniaistisella taiteella on yhteiskunnallista ja kulttuurillista merkitystä niin näkeville, kuin näkövammaisille. Se ei ole vain vahvistamassa kulttuurin tasa-arvoa, vaan muistuttamassa ihmisen kokonaisvaltaisen aistimisen merkityksestä hyvinvoinnille ja kulttuurimme monimuotoisuudelle. Moniaistinen taide palvelee esineen olemuksen kautta siltana erilaisten ihmisten ja kulttuurien välillä. Aistit ovat niin yleismaailmallinen ilmiö kuin yksilön henkilökohtainen resurssi. Koskettaminen on myös luontainen tapa tutkia ja havainnoida, iästä riippumatta.

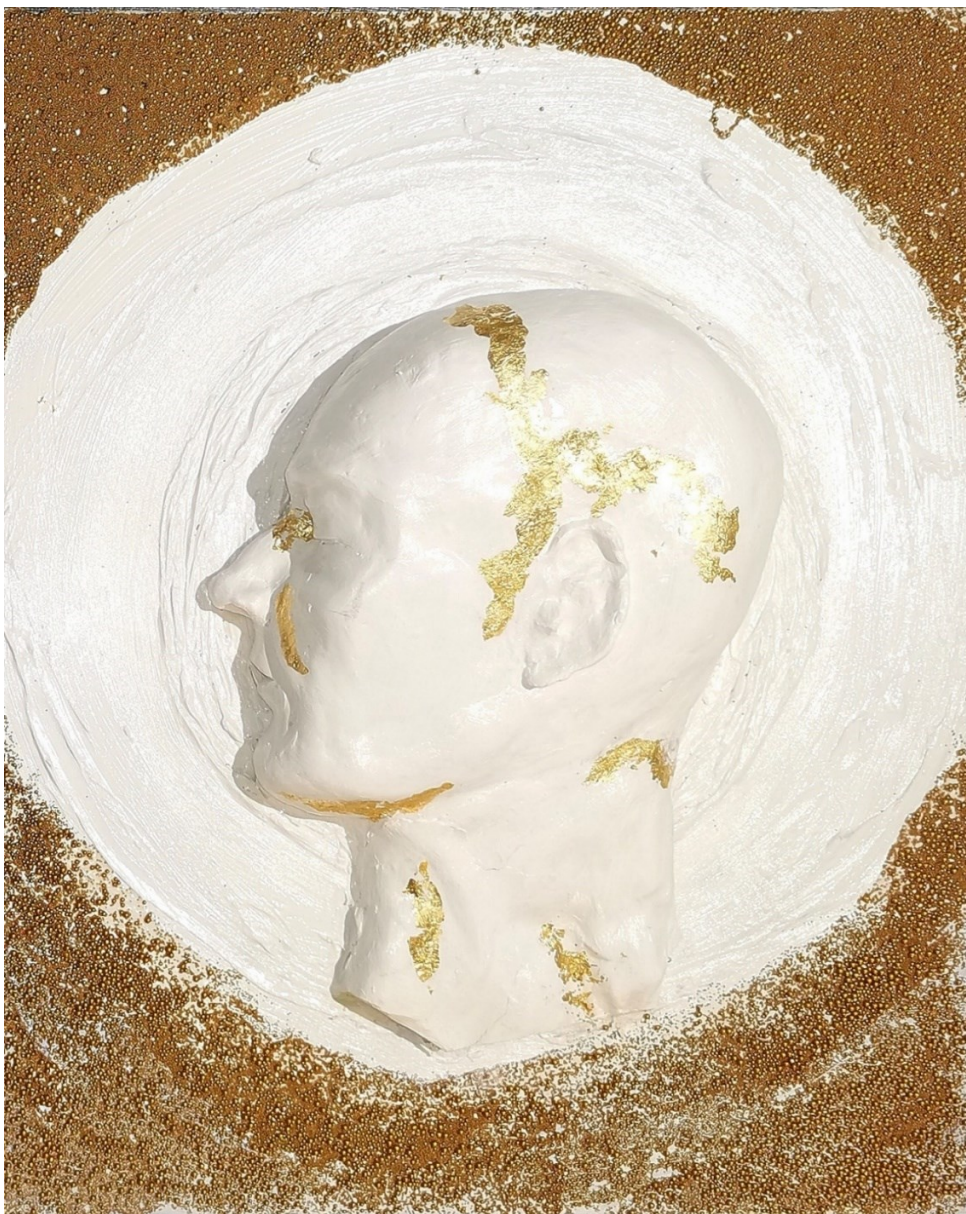
Teoksiani oli esillä Sormenpäillä-näyttelyssä Loimaan taideyhdistyksen tiloissa syyskuussa 2021. Niistä suurin osa oli kosketeltavia. Kosketeltavat teokset sisälsivät monenlaisia tekstuureita kankaista keramiikkaan. Suurin osa näyttelyvieraista oli näkeviä.

Moni halusi, että kierrän heidän kanssaan teokselta toiselle ja kerron, kuinka teoksen voi kokea. Varsinkin kasvoja esittävien korkokuvien kohdalla viivytettiin. On tieteellisesti todistettu, että kasvojen koskettelu on ihmiselle tärkeää. He, jotka valitsivat vain katsomisen, kiersivät näyttelyn huomattavasti nopeammin.

Monessa näyttelyvieraassa koskettaminen herätti ajatuksia ja tunteita. Tässä korostui kosketustaiteen merkitys, sillä kokonaisvaltainen aistiminen kuvatulkkauksen ohella antaa taide-elämykseen merkittävän ulottuvuuden. Koskettaminen myös herätti halun sanoittaa kokemusta. Keskusteluiden lomassa havainnoin, kuinka erilaisia kokemuksia ihmisillä kosketustaiteen äärellä on. Toinen hakee aistikokemukselleen vertailukohtaa luonnosta, toinen keskittyy omaan sisäiseen maailmaansa ja muistoihinsa. Pelkästään katselu ei useinkaan virittänyt keskustelua.

Kaikilla oli kuitenkin oikeus nauttia taiteesta omalla tavallaan riippumatta siitä, mitkä aistit ovat käytettävissä. Kosketustaide antaa enemmän vaihtoehtoja valita, mitä haluamme kokea.

Sokeana syntynyt 93-vuotias rouva silitteli kauan miehen sivuprofilia esittävän reliefin kasvoja. Hän koki, että olin pystynyt kuvaamaan hänen nuorena kuolleen miehensä kasvat. Hän kertoi, että teoksen kasvonpiirteet tuntuivat täysin samalta, kuin silloin, kun hän silitti kuolleen miehensä kasvoja viimeisen kerran, ennen kuin arkun kansi suljettiin. ”Minun sormeni muistavat”, hän kertoi.

Ulla Törmä, kosketeltava teos: ”Kuin kuuta nousevaa”, 2021, massa, akryyli, metallihelmet, 1 m x 1 m

*Näkövammainen rouva kokemassa kosketustaidetta lopputyönäyttelyn avajaisissa 22.4.2022. Viktoria Virsi (Ulla Törmä), Kankaanpään taidekoulun taiteellinen opin-
näytetyö: Kosketeltavia teoksia: Metamorfoosi I, 2022, pahvi, kankaat, nahka, turkis,
lasihelmet. Kuva: Emilia Male*

Nykyinen korona-aika on vaatinut ihmisiä pysymään kauempana toisistaan ja ennen kaikkea välttämään koskettamista. Nyt koskettaminen on tietoinen teko. Kulttuurimme on muuttunut ratkaisevalla tavalla yksilökeskeiseksi ja olemme psyykkisesti ja fyysisesti koukussa tietoteknisiin laitteisiin, tekoälyyn, someen ja internetiin. Ihmisen evoluutio on kulkemassa kohti uutta aikaa, joka ei kuitenkaan välttämättä ole tie parempaan, jos unohtamme alkuperämme ja sen mikä meissä on arvokasta. Olen lähdeaineistoa käyttämällä, opinnäytetyön tekemisen varrella käytyjä keskusteluita mietiskelemällä ja omaa pohdintaani avaamalla osoittanut, miksi meidän pitäisi sivellä, hyväillä, hipaista, kosketella ja tunnustella silloin kun siihen on mahdollisuus. Siten emme pidä vain huolta toisista, vaan myös itsestämme. Aistimme ja ajatuksemme muodostavat sen, mikä meissä on inhimillistä.

Sielu ja sydän on myös sormenpäissä.

Viktoria Virsi (Ulla Törmä), Kankaanpään taidekoulun taiteellinen opinnäytetyö: Kosketeltavia teoksia: Metamorfoosi I, II ja III, 2022, pahi, kankaat, lasihelmet, kristalli ja puolijalokivet.

Kuva: Jenny Vuorela

LÄHTEET

Berger, E. & Mäki-Reinikka, K., O'Reilly, K., Sederholm, H. (toim.) (2020). Aalto University: Art as we don't know it. Printon.

Dewey, J. (2005). Art as experience.

<https://web.archive.org/web/20110928025751/http://www.comp.dit.ie/dgordon/Courses/ILT/ILT0003/TheReflexArcConceptInPsychology.pdf>

Eaton, M. (1994). Estetiikan ydinkysymyksiä. Gummerus.

Gallace, A. & Spence, C. (2011). Tactile aesthetics: Towards a definition of its characteristics and neural correlates. Department of Psychology, University of Milan-Bicocca. Milan. Italy. Crossmodal Research Laboratory, Department of Experimental Psychology, Oxford University. https://www.researchgate.net/publication/233172016_Tactile_aesthetics_Towards_a_definition_of_its_characteristics_and_neural_correlates

Haase, T. (toim.). (1996). Taide kasvun ja kasvatuksen voimavarana. Lapin yliopisto.

Hassin, R. R. Uleman, J.S.& Bargh, J.A. (2005). The new unconscious. Oxford University Press.

Heikkilä, T., Paloheimo L.& Taipale, I. (2000). Mieli ja taide. Printway

Heinonen, Y. (toim.). (2014). Taide, kokemus ja maailma, Risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen. Painosalama.

Hämäläinen, H. & Laine, M., Aaltonen, O., Revonsuo, A. (2006). Mieli ja aivot. Kognitiivisen neurotieteen oppikirja. Gummerus.

Hyyppä, M. & Liikanen, H-L. (2005). Kulttuuri ja terveys. Edita Prima.

Kalha, H. (1997). Muotopuolen merenneidon pauloissa, Suomen taideteollisuuden kultakausi: mielikuvat, markkinointi, diskurssit. Gummerus.

Karppinen, S. & Puurula, A., Ruokonen, I. (2001). Elämysten alkupoluilla, Lähtökoh-
tia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen (kolmas painos). Tammer-Paino.

Karppinen, S. & Puurula, A., Ruokonen, I. (2001). Taiteen ja leikin lumous, 4–8-
vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus. Tammer-Paino.

Kettunen, I. (2000). Muodon palapeli. WSOY

Kim, J.S., Aheimer, B., Montané Manrara, V. & Bedny, M. (2021). Shared understanding of color among sighted and blind adults. *Proceedings of the National Academy*

Kinnunen, A. (2000). *Estetiikka*. WSOY.

Konttinen, J. (27.3.2022) Jotta me saisimme tietää. *Helsingin Sanomat*.

Malchiodi, C., (toim.). (2010). *Taideterapian käsikirja*. UNIPress.

Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception*.

Morris, D. (1988). *Hellyyden anatomia*. Otava.

Määttänen P. (2012). *Taide maailmassa. Pragmatistisen estetiikan lähtökohtia*. Hakapaino.

Saarenheimo, M. (2020). *Esineiden perimmäisestä olemuksesta*. Vastapaino.

Simpanen, M-R. (2007). *Terveyttä taiteesta*. Karisto.

Tuomikoski, P. (1987). *Taide ja ihminen*. Hakapaino.

Varto, J. (2017). *Taiteellinen tutkimus - Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?*. Aalto ARTS Books.

LIITTEET

Liite 1: Taidekasvattajien haastattelut

Liite 2: Taiteilijoiden haastattelut

Liite 3: Taiteen kokijoiden haastattelut

LIITE 1

TAIDEKASVATTAJIEN HAASTATTELUT

Keraamikko, kuvataideopettaja **Emilia Male**

Kuvataiteilija, kuvataideopettaja ja lastentarhanopettaja **Jari Markkinen**

Pianisti, ikonitaiteilija ja lastentarhanopettaja **Kaisu Alanen**

1. Mikä saa teidät kiinnostumaan taiteen opettamisesta ja tekemisestä?

EM: *”Taide on elämäntapa, kokonaisvaltainen kokemus. Taiteen opettamisessa oppilaan onnistumisen tunteet sekä epäonnistumisen sietäminen kulkevat käsikädessä mielenkiintoisena ilmiönä.”*

JM: *”Taiteilijan polku ei ole koskaan valmis ja taiteeseen kietoutunut miellyttävien ärsykkeiden hetket saavat aikaan mielihyvää itselle ja toisille.”*

KA: *”Opettaja-äitini kanssa tehdyt askartelut ja leikit sekä kolmen opettajasisareni malli.”*

2. Mikä on henkilökohtainen kokemuksenne; onko työssänne moniaistisen taiteen kokemiselle/tuottamiselle tarvetta?

EM: *”Taiteen tekeminen itsessään on moniaistista. Monelle oppilaalle materiaalin tuntu on tärkeämpää kuin itse tekeminen. Esimerkiksi saven muotoileminen voi olla*

helpommin lähestyttävää kuin piirtäminen. Ja joskus päinvastoin, materiaali, kuten savi voi tuntua oppilaasta epämiellyttävälle. Tästä ajatuksesta voi päätellä, että taiteen kokeminen moniaistillisesti luokkatilanteessa saattaa olla kompleksinen. Taiteen koskettaminen on usein kiellettyä, voisi olla mielenkiintoista havainnoida millaisia reaktioita se saisi aikaan.”

JM: ”Lasten- ja nuorten kuvataidetta opettaessa käytämme laajasti aisteja ja silloin tällöin pudottaudumme paperin tasolta kolmiulotteiseen kokemukseen.”

KA: ”Päiväkodissa on tärkeää tehdä ja opettaa moniaistista taidetta erilaisille lapsille.”

3. Mihin itse kiinnitätte huomiota tehdessänne/kokiessanne moniaistista taidetta?

EM: ”Moniaistinen taide, vaikka äänitaide, herkistää muut aistit. Ympäristöään havainnoi, niin katseella kuin kehollaan. Värinä on sana, jolla kuvailisin. Värinä visuaalisesti ja värinä kehossa. Kosketettavaan taiteeseen en ole törmännyt, kuin työpaikatyyppisissä installaatioissa, joissa taide on välineenä, ei itseisarvona.”

JM: ”Hienomotorisen taidon kokemukset oppimisen kannalta yhdistyy fyysiseen kosketukseen eli ei käden ja jälkeä tuottavan esineen ja materiaalin/maalin välistä poistuminen luo jotain uutta ja kokeilun arvoista.”

KA: ”Väreihin (näkö) ja muotoon (kosketus).”

4. Mikä on ollut aiempien taiteellisten projektienne vaikutus taiteilijaan/kokijaan/yhteiskuntaan?

EM: ”En osaa sanoa. Ehkä yhteisön toiminnan ja ympäristön kehittäminen. Vuorovaikutuksellisuus ja kollektiivisuus.”

JM: ”On todella otettu olo, kun joku vanha opiskelija kertoo vuosien päästä, kuinka taiteilu kanssani on sysännyt häntä taidealalle ja tekemään elämässään sitä, mikä tuntuu omalta ja on tuonut henkistä hyvinvointia, omia näyttelyjä, titteleitä,

uudenlaista ystävä- ja kollegayhteisöä elämään. Oma nykyinen sivutyöni on myös eräänlainen jäänne vuonna 1980 alkaneesta harrastuksestani.”

KA: *”Ikonitaiteilijana värien voimakas käyttö on saanut kiitosta.”*

5. Jos olette tehnyt moniaistista taidetta, tai ohjannut sen tekemistä, onko projekteilla ollut jatkumoa?

EM: *”En osaa sanoa. Ehkä yhteisön toiminnan ja ympäristön kehittäminen. Vuorovaikutuksellisuus ja kollektiivisuus.”*

JM: *”Olen kehottanut jatkamaan kotonakin rohkeita taideprojekteja välineiden niin salliessa.”*

KA: *”Lapset kasvaessaan käyttävät opittuja taitoja hyväkseen ja siirtävät niitä myös seuraavalle sukupolvelle.”*

6. Onko tekemänne/ohjaamanne moniaistinen taide tavoittanut kohderyhmänsä suunnitellusti?

EM: *”En ole varsinaisesti tehnyt moniaistista taidetta tai projekteja sen tiimoilta.”*

JM: *”Kohderyhmieni palautetta kerätään työnantajani toimesta säännöllisesti ja siellä arviot painottuvat hyvin usein vain opetustapaan ja ammattitaitoon opettaa. Henkilökohtaisesti uskon jokaisen saavan kokea jotain sellaista, jota ei normaalissa elämässä ehkä koskaan tule eteen.”*

KA: *”Toivottavasti.”*

7. Millaista palautetta olette saanut moniaistisen taiteen tekijöiltä/kokijoilta?

JM: *”Joskus välitön palaute on kriittistä, joskus hyvinkin positiivista. Henkilön henkilökohtaiset mieltymykset ”siistiin” tekemiseen tai ”irrotteluun” ovat silloin tällöin*

ei niin miellyttäviä. On kuitenkin niitä, jotka antavat palaa välittämättä maalien ”sotkemisesta” vaatteita tai hiuksia yms.”

KA: *”Tyytyväisyyttä ja onnistumisen iloa.”*

8. Kuinka koette ja arvioitte tämänhetkisen taiteeseen liittyvän työnne merkityksen?

EM: *”Taiteen alueellisen tasa-arvon ja merkityksellisyyden tutkiminen. Se, onko sillä merkitystä, johtaa kysymykseen, pitääkö kaiken kuulua kaikille? Ja kenen tarinoita kerrotaan?”*

JM: *”Toivon olevani ponnahduslauta taiteen tekemiseen, rohkeuden antaja piirtämiseen ja kuvittamiseen liittyvissä asioissa. Itsekritiikin vaimentaja/hallitsija ja kokeiluhalun herättäjä.”*

KA: *”Toivon, että se herättää katsojassa halua tutkia ikoneita ja hengellisiä ajatuksia.”*

9. Onko jokin asia/asioita, johon haluaisitte taidekentän/päittäjien/rahoittajien kiinnittävän erityistä huomiota suhteessa työhönne ja kokemuksiinne?

JM: *”Valitettavasti minulla on työnkuva sellainen, että tämä huomio riittää. Oli kuitenkin mukava huomata esim. Manuela Boscon taiteen tekeminen, joka on aisteja korostavaa.”*

KA: *”Huomiota tulisi kiinnittää lasten taidekasvatukseen sekä päiväkodeissa että ala- ja yläasteilla.”*

LIITE 2

TAITEILIJOIDEN HAASTATTELUT

Kuvataiteilija **Kirsi Jaakkola,**

Musiikkiteatterisäveltäjä **Kari Mäkiranta,**

Kuvataiteilija **Hilda Kozari**

Visuaalisen journalismin maisterit **Sanna Heikintalo & Jaana Teräväinen**

Multisensory-taiteilija **Heather Bowring**

Kuvataiteilija **Maarit Hedman**

1. Mikä sai teidät kiinnostumaan moniaistisesta taiteesta?

KJ: ”Teoksen tekeminen on minulle lähtökohtaisesti moniaistinen prosessi. Olen kiinnostunut moniaistisuudesta kuvataiteilijoista muodostuvassa työyhteisössä käytyjen keskusteluiden myötä. Olemme pohtineet moniaistisuutta ja eri aistien kautta tulevaa tietoa ja taidekokemusta työskentelyssämme hyvin paljon.

Moniaistisessa taiteessa kiehtoo sen valtavat mahdollisuudet tarjota teoksen osana katsomiskokemukseen sellaista tietoa, mitä ei pelkästään visuaalisesti aistittavassa teoksesta ole koettavissa, vaikka visuaalisesti aistiminen on vain näennäinen kokemustaso – kokemuksessa on aina enemmän aistittavia asioita, mutta ne eivät ehkä liity suoraan suunniteltuun kokemukseen.

Kosketeltavassa taiteessa yksi tärkeä lähtökohta on se, että myös itse kosken aina teoksiini niitä tehdessä. Eli kun katsoja voi niihin koskettaa, hän saa samalla myös tietoa teoksen tekoprosessista enemmän kuin vain katsomalla. Kosketeltavassa taiteessa voi kosketuksen lisäksi olla myös muita suoraan eri aisteja aktivoivia vaikutuksia, koskettamisestakin tulee jokin ääni.”

KM: ”Olen musiikkiteatterisäveltäjänä ja läänintaiteilijana tehnyt yhteistyötä erilaisten kuvataiteilijoiden kanssa. Olen myös opettanut näkövammaisille musiikkia ja nuottikirjoitusta. Olen ollut siten tekemisissä hyvin monenlaisten ihmisten kanssa.

Minulle on tärkeää, että taide tavoittaisi mahdollisimman monet, se kun kuuluu kaikille sekä musiikissa että kuvataiteessa. Taide ei saisi sulkea ketään, eikä mitään pois.”

HK: ”Taidekokemus ja havainto on monimuotoinen prosessi ja moniaistinen. Minusta kuvataide on saavutettava moniaistisesti ei pelkästään näköaistin avulla.”

SH&JT: ”Opiskellessamme Visuaalisen journalismin maisteriohjelmassa, kiinnostuimme yksinkertaisesti kysymyksestä, miten näemme, ja entä hahmottavatko näkövammaiset ihmiset maailmaa visuaalisesti. Minkälaisia kuvia näkee ihminen, jolla on näkövamma? Muutamia näkövammaisia haastatteleamalla selvisi nopeasti, että näkeminen tapahtuu enimmäkseen aivoissa, ja moni kertoi visuaalisista mielikuvista, joita heillä erilaisista asioista oli. Oli kiehtovaa ajatella, miten pelkät sanat voivat herättää mieleen visuaalisen kuvan lisäksi hajuja, makuja, tunteita...”

HB: ”I am a self taught artist and at the beginning of my professional career I met a blind woman in an art gallery. We got talking and I asked her where she went to feel art and she replied

‘No-where my dear, because you are not allowed to touch anything’. From that moment on I found a way to create paintings that could be touched so the blind and visually impaired visitors could enjoy the art experience. The Tate Modern described my method as a new style of painting and gave me a commission to paint Whaam by Lichtenstein.”

MH: ”Olen kuvataiteilija ja taidepedagogi. Menetin näkökykyni v.1998. Tämä käynnisti muutoksen omaan tapaan työskennellä sekä kokea taidetta.”

2. Mikä on henkilökohtainen kokemuksenne; onko moniaistiselle taiteelle tilausta ja tarvetta?

KJ: ”Mielestäni moniaistisuus on jollakin tavalla aina taiteessa läsnä, vaikka sitä ei kaikkien teosten kohdalla tuoda kovin selkeästi esille. Teoksiin koskeminen on harvinaista ja sitä ei luonnollisesti voi kaikkien teosten kohdalla sallia, mutta teosten muuten minkä tahansa teoksen kokeminen ilman moniaistisuutta on lähes

mahdotonta. Moniaistisuus tulee esille koko katsomiskokemuksena valaistuksen, lämpötilan, vallitsevan ääni- tai tuoksumailman läsnä ollessa, vaikka ne eivät suoraan liittyisikään teokseen. Teosta ei esitetä tyhjiössä.”

KM: ”Todellakin on, kyllä. Mukavaa, että sitä on lähdetty huomioimaan viimeinkin. On sitä pienesti ennenkin ollut, sen mitä tiedän, mutta se on aika vähän. Loppujen lopuksi, sitä saisi olla paljon enemmän. Tilausta ja tarvetta todellakin on.”

HK: ”Kyllä, voin todeta yli 20 vuoden kokemuksella.”

SH&JT: ”Ehdottomasti on, ja sellaista myös tehdään. Mielestämme on gallerioiden ja museoiden tulisi aina kiinnittää huomiota eri käyttäjäryhmiin. Tilan, palvelujen ja viestinnän tulee olla saavutettavia. Miten näyttelystä viestitään eri käyttäjäryhmille? Onko mahdollista järjestää kuvailutulkkauksia tai selko-opastuksia? Jos näyttelyssä on moniaistisia osia, miten näyttelyarkkitehtuurilla voidaan helpottaa niiden käytön saavutettavuutta? Moniaistinen taide ei tarvitse erikoisryhmäilemää, koska se on kaikkien koettavissa.

HB: ”Through my own research and showing my art at solo exhibitions and at the same time observing the VIP audience I know there is a need, because those who are able to see also appear to enjoy feeling the work, in particular visitors and interestingly, adults and children who have learning difficulties. Creating multisensory art includes everyone.”

MH: ”Mielestäni on ehdottomasti tarvetta. Moniaistinen taide rikastuttaa taidekenttää ja antaa mahdollisuuden taidekokemukseen myös muiden aistien kuin vain näköaistin kautta.

Esimerkiksi kosketeltava taide antaa elämyksiä kaikille, ei ainoastaan näkörajoitteisille.”

3. Mihin kiinnitätte huomiota tehdessänne/kokiessanne moniaistista taidetta?

KJ: ”Moniaistisia teoksia toteutettaessa otan huomioon erityisesti katsojakokemukseen ja sen turvallisuuteen vaikuttavia asioita. Moniaistisesti teoksia kokiessa

*esimerkiksi kosketellen, on erityisesti huomioitava se, että teos kestää pitkäaikaisen koskettelun. On myös huomioitava, että materiaalit ovat puhdistettavia ja konservoitavia. Myös tuoksujen saatavuus ja oikeanlainen käyttö pitää huomioida. On pohdittava sopivat kokemisolosuhteet lämpötilan, ilmavirtojen ja äänen osalta ja vaikuttava niihin mahdollisuuksien mukaan joko suoraan teoksen muodossa tai luotava teokselle sopivat olosuhteet. On mietittävä kestävä ja vakaa ripustus, teos- ja katsomis-
turvallisuus. Teoksissa tulee pohtia myös saavutettavuus, miten teosta pääsevät kokemaan eri kokoiset, ikäiset ja esimerkiksi eri tavoin liikkuvat (esim. pyörätuoli). Näitä pitää huomioida tietysti myös ripustusvaiheessa, mutta ne tulee ottaa huomioon jo teoksen suunnitteluvaiheessa.”*

KM: ”Juuri siihen moniaistisuuteen, ei vain visuaaliseen, tai äänelliseen, vaan niin, että sen pystyy kokemaan joka ikinen ihminen, oli sitten kysymys musiikista, kuvataiteesta tai teatterista, kokemuksesta muodostuu pyhä hetki taiteen äärellä. Toki täytyy olla olemassa jokin teema, suunta, mistä se lähtee mutta annan tekemiselle tilaa, enkä suunnittele pikkutarkasti etukäteen. Tietysti, kun lähdän tekemään, työ tarkentuu tehdessä.

Me olemme tehneet musiikkiteatteria, jossa näkövammaisten lasten koordinaattori ollut on mukana. Hän on tuonut omaa porukkaa mukaan, joille hän on kuvatulkannut musiikkiteatteria ja näytelmää. Kohtaamiset ovat olleet todella mielenkiintoisia, varsinkin kun jälkeenpäin on voinut vielä yhdessä keskustella. Heille on myös kerrottu etukäteen mistä näytelmä kertoo ja ovat päässeet paikan päälle tutustumaan. Vastanotto on ollut todella hienoa. tällaiset kohtaamiset ovat olleet hyvin arvokkaita kokemuksia.

Mielestäni taidetilannetta ja tapahtumaa ei pidä etukäteen selittää liikaa, sillä silloin helposti ohjaillaan turhan paljon, kuinka esitystä tulisi kokea. Luotan siihen, mitä näkövammaisen itse kokee esityksen aikana. Siinä hän huomaa myös sen tilan, aistii kokonaisuuden. Musiikkiteatterissa on paljon sävellettyjä kohtauksia. Musiikkiteatteri voisi toimia myös kuunnelmanakin, ilman että näkee. Esimerkiksi akustisissa näytelmissä, näkövammaiset aistivat tilan, missä näyttelijät ovat ja jos joku laulaa niin mihin suuntaan joku laulaa ja kenelle. Se on tilallinen kokemus. Olemme tehneet musiikkiteatteria, esim. kaksiosaisen akustisen näytelmän, jossa prologi lähti

Giovanni Pico della Mirandolan 1400-luvun lopun teksteistä. Näytelmä alkoi Turun tuomiokirkossa ja jatkui 1800-luvun romantiikan ajan näytelmänä Lokomossa.”

HK: ”Vaikka lähtökohta voi olla henkilökohtaista, prosessissa muuttuu vahvasti muiden/yhteisön omaksi kokemukseksi. Kulttuurisidonnaisuus voi olla tärkeä osa moniaistisen teoksen kokemuksessa.”

SH&JT: ”Emme toimi taiteilijoina, emmekä ole tehneet muita moniaistisen taiteen projekteja/teoksia. Tämä vastaus siis vain Tuntumaa-näyttelyssä olleen projektimme osalta:

Muokatessamme ja valikoidessamme lauseita haastattelujen pohjalta, pohdimme aina mitkä asioista olisivat mahdollisimman yleisiä, ja mistä lähes kaikilla olisi oma-kohtainen kokemus. Tällöin sanalliset kuvamme olisivat mahdollisimman saavutettavia.”

HB: ”I focus on the story I am going tell with the painting and then proceed to paint with plaster to make sure that I build up the painting so the audience can feel the shape.”

MH: ”Taiteen kokijana nautin teoksista, jotka herättävät rikkaita mielikuvia ja tunteita. Mielikuvien ja tunteiden virran voivat käynnistää erilaiset kosketeltavat pinnat, tuoksut, äänet ja teoksen kuvailut.

Omissa näyttelyissäni olen avannut teosteni maailmaa mm. runomuotoisten tekstien, teosten kuvailujen sekä musiikin ja liikkeen avulla.

4. Mikä on ollut aiempien moniaistisen taiteen projektienne vaikutus taiteilijaan/tutkijaan/kokijaan/yhteiskuntaan?

KJ: ”Taiteilijana ne ovat vaikuttaneet myöhempisiin teoksiin ja koko taiteelliseen työkentelyyn suuresti, suorastaan ratkaisevasti. Moniaistiset kysymykset taiteellisessa tuotannossani ovat tällä hetkellä yksi tärkeimpiä asioita. Moniaistisilla näyttelyillä on myös kohdattu ei tyypillisiä näyttelykohderyhmiä, joten myös tätä kautta niillä on ollut vaikutusta yhteiskuntaan ja taidetarjontaan laajemmin.”

KM: ”Olen vähän huono vastaamaan tähän kysymykseen, koska teatteri on vienyt suuren osan taiteen tekemisestä ja kokemisesta. Minulle itselleni on erittäin tärkeää, että pääsen tekemään sellaista työtä mikä vie minua heikoille jäille, tai johonkin sellaiseen. Pidän siitä, että olen pulassa, ettei ole ns. turvallisia väyliä. Minulla ei ole mitään valmiita vastauksia, kun lähdän tekemään; pääni on ihan tyhjä. Alkutila on täysin neutraali, tyhjä, nollatila. Silloin pääni sisäinen aistikokemus, se joku idea pääsee vapaasti tulemaan käyttäen minua välikappaleena.

Sen jälkeen materiaali ja asia saa viedä mennessään.

Olen tehnyt kuunnelmia näkövammaisten ja erityisherkkien lasten kanssa, sekä heidän, jotka eivät kuule, eivätkä näe. Heidän kanssaan on ollut hauska tutustua mm. Afrikkalaisiin rumpuihin, mutta myös mikrofonin ja kaiuttimen kautta tehtyyn ääneen. Tällöin aistiminen keskittyi mm. oman äänen kuulemiseen kädellä kaiuttimen värinän välityksellä. Se on ollut heille valtava elämys ja kokemus. Tämän jälkeen lähdimme tekemään tarinaa siitä, millaisia ääniä kertomuksessa on. Heiltä tuli todella hienoja oivalluksia, miltä se voisi kuulostaa ja tuntua ja kuinka se voisi sopia tähän kohtaan näytelmää ja tarinaa.”

HK: ”Yksilöllisesti vahvat muistikokemukset, oppimisprosessit, voimauttavat kokemukset, herkkyys ja empaattisuus. Laajemmin saavutettavuus (esim. museoissa sain aikaiseksi, että teokset voi koskettaa) ja kuvataiteen ala laajenee. Terve kupariteos (2012, Kiasman kokoelmassa) on kosketeltava teos ja kuparilaattojen pinta muuttuu näyttelyn aikana. Kosketeltavia teoksia ovat suosittuja näkövammaisten lisäksi lasten keskuudessa. Tuntoaisti on tärkeä aisti myös moniaistisessa oppimisessa.”

SH&JT: ”Emme ole tehneet muita moniaistisen taiteen projekteja.”

MH: ”Oma kokemukseni sekä saamani palautemoniaistisista projekteista on vahvistanut uskoani niiden tärkeyteen.

Moniaistisuuden lisääminen ja huomioiminen taidenäyttelyissä on rikkaus kaikille näyttelyssä kävijöille.

Moniaistisuus avaa uudenlaisia näkökulmia sekä lisää taiteen elämyksellisyyttä.

5. Onko moniaistisen taiteen projekteillanne ollut jatkumoa?

KJ: *”Kyllä, ensimmäisen näyttelyn jälkeen olen ollut mukana toteuttamassa useita eri moniaistisia näyttelyitä, toteuttanut omia moniaistisia teoksia ja näyttelyitä sekä kehittänyt taiteellisen työskentelyn muodoksi oman moniaistisen metodin. Erityisesti äänestä on tullut itselleni tärkeä lähestymismuoto.”*

KM: *”Olen tehnyt tosi paljon Anssi Taulun kanssa yhteistyötä moniaististen projektien parissa. Olen säveltänyt musiikkia hänen teoksiinsa. Olen tehnyt myös soivan veistoksen näkövammaisille kohdennettuun Tuntumaa- näyttelyyn. Sitä pystyi kosketamaan, soittamaan ja rapsuttelemaan ja siinä oli kolo, johon pystyi huutamaan tai puhumaan. Se oli osa sitä äänimaisemaa, joka oli osa teosta, sen sisällä. Teokseen liittyi myös sävellys, joka oli sen ympärillä. Oli mielenkiintoista nähdä, kuinka ihmiset tutustuivat teokseen. Näkövammaisten mielikuvitus on niin valtava ja laaja, paljon laajempi ja erilainen kuin meillä, silti voi koko ajan puhua ikään kuin näkemisestä, silmin näkeminen vain on eri asia. Heidän läsnäolostaan tuli osa teosta. Tuntumaa-näyttely taisi kiertää melkein kaksi vuotta ympäri Suomea. Kohtaamiset ovat olleet merkityksellisiä.”*

HK: *”Kyllä. Myös tärkeä, että moniaistiset projektit (näyttelyt, aistipajat) rohkaise muita toteuttamaan omia haaveita. Esim. näkövammaisten kanssa tehdyt projektit aktivoi osallistujat suunnitella omia projekteja ja kiinnitä huomiota kuvataiteeseen.”*

SH&JT: *” Sanna asuu Sveitsissä, ja Näkymättömät kuvat / Muistoja Tulevaisuudesta - teoksen kuvat olivat esillä, saksaksi käännettynä, myös Kunstraum Winterthur Galleriassa vuonna 2010.*

<https://kunstraumwinterthur.ch/invisible-images/>

HB: *”My work has had a continuum with public galleries giving me commissions because they want to offer art to visually impaired visitors. I also have attracted TV and radio interest*

As well as other media in papers and magazines because it is something new.”

MH: *"Sokeuteni vuoksi moniaistisuus on jatkuvasti läsnä taiteessani. Omissa näyttelyissäni pyrin aina huomioimaan myös moniaistiset elementit. Muiden tekijöiden luomaan taiteeseen tutustuminen ja teosten kokeminen on itselleni mahdotonta ilman moniaistisuuden läsnäoloa esimerkiksi teosta koskettamalla tai sitä kuvailemalla."*

6. Onko moniaistinen taide tavoittanut kohderyhmänsä suunnitellusti?

KJ: *"Kyllä. Moniaistinen taide on lähtökohtaisesti aivan kaikille soveltuvaa, mutta sitä voidaan luonnollisesti myös suunnata tai teemoittaa tarvittaessa rajatummalle kohderyhmälle aivan kuin mitä muuta taiteen alaa tahansa. Moniaistinen taide ei rajoitu ulos taiteen käsitteestä, tuo vain siihen lisää sisältöä."*

KM: *"Kyllä."*

HK: *"Kokemuksella osaan suunnitella tarkemmin näyttelyjä ja projekteja. Moniaistinen teos voi silti olla hyvin yllättävä ja reaktio on aina yksilöllistä. Ongelma voi olla, että galleria tai museo ei ole valmis käyttää moniaistisen taiteen mahdollisuuksia tavoittaa uuden kohderyhmän."*

HB: *"The work has reached the target audience although now I fear with lack of financial funding, followed by exhibitions being cancelled, for the moment I do not have anywhere to show the work in the UK. Galleries now expect me to fund the exhibitions and it is very expensive. I turned down four solo exhibitions in one year because I had to pay to show the work and it would have cost me £5,000 to do this. So the answer is it is very difficult to reach that audience."*

MH: *"Niissä projekteissa, joissa olen ollut mukana sekä omissa näyttelyissäni on tavoittanut. On tärkeää kiinnittää huomiota moniaististen näyttelyiden tiedottamiseen, jotta myös erilaiset erityisryhmät saavat näyttelyinfon saavutettavasti."*

7. Millaista palautetta olette saanut moniaistisen taiteen tekijöiltä/kokijoilta/tutkijoilta?

KJ: *”Palautteet ovat olleet positiivisia ja kannustavia. Useasti niissä tulee ilmi se, että miksei kaikki teokset tai näyttelyt voisi olla tämänkaltaisia.”*

HK: *”Eniten palautteetta saan edelleen kansainvälisestikin huomion saadusta Ilma, Helsingin, Budapestin ja Pariisin tuoksu installaatiosta. (Valmistui v. 2003, Kiasman kokoelmassa) Palaute on muutenkin yleensä positiivista ja herättää paljon keskustelua. Välillä oudot reaktiot: ihmisille ei ole välttämättä tietoisuus omasta erikoisosaamisesta tai herkkyydestä. Oletukset ja kokemukset vaihtelevat ja se on kiinnostava asia.”*

SH&JT: *”Teimme projektimme alun perin vuosikurssimme yhteisnäyttelyyn vuonna 2005. Reaktioita ja palautetta on vaikea muistaa.*

Tuntumaa-näyttely tuotettiin Porin lastenkulttuurin keskukselle (Porin Puuvillan lan-kavärjäämö ja sen mukana näyttely kiersi eri kaupungeissa Suomessa aina vuoteen 2014 asti, sekä tietääksemme Tallinnassa. Näyttely kiersi ainakin Näkövammaisten palvelu -ja toimintakeskus Iiriksessä 7.12.2010-15.1.2011 ja avajaiset olivat 7.12.2010, Hämeenlinnan lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARXissa 19.1.-12.3.2011, avajaiset olivat 19.1.2011 ja Lastenkulttuurikeskus Rullassa, Finlaysoninkuja 6, Tampereella 14.1.-4.3.2012, jonka avajaiset olivat 14.1.2012. Yle ja Satakunnan kansa tekivät jutut Tuntumaa-näyttelystä.

HB: *”I have always had positive feedback at conferences and researchers where I have shown my work and exhibitions.”*

MH: *”Palaute on aina ollut kannustavaa ja positiivista. Moniaistisuus on aina koettu rikastavana elementtinä kaikille näyttelykävijöille. Taiteen kentällä tarvitaan enemmän eri aistialueita yhdistäviä sekä aistien rajoja rikkovia teoksia.”*

8. Kuinka koette ja arvioitte tämänhetkisen työnne merkityksen?

KJ: *”Koen, että työlläni on tällä hetkellä suuri merkitys. Taiteilijuus ja taiteen kokeminen ovat murroksessa ja siinä moniaistisuudella on aivan oma paikkansa.”*

HK: *”Koronarajoituksen vaikutuksena näyttelyissä moniaistisen teoksen esitys välillä on haasteellista. Teen näyttelyjen lisäksi eri tavalla saavutettavia esitysmuotoja. Nyt tarvitaan taidekokemuksia ja yhteisöllisyyttä enemmän kuin koskaan.”*

SH&JT:” Sanna: *Minulle ”Näkymättömät kuvat” -projekti on ollut ratkaiseva työ siinä mielessä, että se avasi yhden tärkeän oven siihen ymmärrykseen mitä visuaalisuus ja ”näkeminen” on ja voi olla.*

Jaana: *Työssäni edistän saavutettavuutta, erityisesti selkokielen käyttöä. Tuntumaa oli jännittävä sivuaskel taiteen puolelle. Lähtökohtamme siitä, miten sanat avaavat aisteja ja kuvia, oli kiinnostava. Lopullinen viesti syntyy vastaanottajan mielessä, oli kyse taiteesta tai vaikka selkokielisestä lehtijutusta.*

HB: *Given that the work is created so no-one is excluded from the art experience I think tactile art is hugely important.*

MH: *”Uskon, että voin omalla esimerkilläni kannustaa taiteen tekemiseen sekä siitä nauttimiseen aistirajoitteista riippumatta.”*

9. Onko jokin asia/asioita, johon haluaisitte taidekentän/päätäjien/rahoittajien kiinnittävän erityistä huomiota suhteessa työhönne ja kokemuksiinne?

KJ: *”Taiteen erityinen voima ihmisten arjessa on tällä hetkellä aliarvostetussa asemassa. Taide on kuitenkin läsnä kaikessa ympärillä, mutta sen tunnistaminen ja tunnustaminen on vielä hyvin alkuvaiheessa. Taiteilijoiden potentiaali eri osaamis-alueilla on valtava ja täysin alihyödynnetty yhteiskunnassa. Taiteilijan työnkuvien muutoksessa tämän osaamisen hyödyntäminen ja näin myös taiteilijuudella ansaitseminen on mahdollista.”*

KM: *”Vaikea kysymys siksi, että tekijöitä ja tarvitsijoita on paljon ja rahaa vähän. Minulla on kuitenkin sellainen onni, että olen työllistynyt omalla työlläni. Ymmärrän kuitenkin sekä tekijöiden, että päättäjien ongelmia. Kun taiteen tekijästä on rahoituksesta päättäjällä vain kädessä oleva hakupaperilomake, ei ole mahdollisuutta syvemmin tutkia, kenen tulisi raha todella saada ja moni hieno projekti on kaatunut rahoituksen puutteeseen, koska hakemus ei ole kertonut kokonaisuutta.”*

HK: *”Teen työprosesseja, julkisia moniaistisia teoksia ja yhteisöprojekteja pitkäjänteisesti. Taiteilijoiden negatiivinen boheemimyytti ei vastaa nykytaiteilijan sitoutumista ja pitkäjänteisyyttä, luotettava asiantuntijuutta.”*

SH&JT: *”Toivomme tukea moniaistisille kokeiluille, ei pelkästään taiteilijoille, vaan myös gallerioille ja museoille, jotta taide pääsisi esille. Kokeiluihin voisi yhdistää myös esittävää taidetta. Olisi tärkeää tukea moniaistista taiteen viemistä myös ihmisen luokse, esimerkiksi terveyskeskuksiin, asumisyksiköihin ja erilaisiin laitoksiin (prosenttitaide). Asumisyksiköissä moniaistinen taide voisi kutsua asukkaat mukaan tekemään, ja näyttää taiteen hyvinvointivaikutukset myös työpajoissa.*

HB: *I would love for there to be funding for multisensory art so that I can continue with my work, however, I feel that may be lost for a long time. My portrait collection ‘I am not who you think I am’ shows 14 portraits, you can see the painting, you can feel the paintings and you can press a button and hear the sitter describe themselves. It launched World Sight day at Moorfields Eye Hospital in London, has had six solo exhibitions, and one cancelled through covid. Now it is in boxes packed away. To sum up, there are very few artist I know of who make multisensory art and I fear there will be less, not more in years to come. Without funding and support, it is not possible to keep creating work if it cannot be shown through lack of funds.*

MH: *”Mielestäni koko taidekentän eri alueiden tulisi koko ajan kulkea kohden yhä avoimempaa ja tasa-arvoisempaa näkemystä taiteen tekemisestä ja kokemisesta. Tämä tarkoittaisi mm. resurssien jakamista myös marginaaliryhmien taiteilijoille ja taiteelle valtavirtataiteen suosimisen sijaan. Taiteen rikkaus nousee esiin sen erilaisista lähtökohdista, tekijöistä, tavoista ja mahdollisuuksista kokea taidetta moninaisesti ja moniaistisesti.”*

LIITE 3

TAITEEN KOKIJOIDEN HAASTATTELUT

Mari Ojala,

Sari Kekkonen

Sylvi Sarapuu

1. Oletteko tutustunut moniaistiseen taiteeseen taidenäyttelyissä tms.?

MO: *”Olen näkövammaisena katsojana ja kokijana tutustunut eri paikoissa mahdollisuuksien mukaan museoissa, gallerioissa ym.”*

SK: *”Olen käynyt useissa kuvailutulkatuissa taidenäyttelyissä ja elokuvaesityksissä eli visuaalinen osuus on välitetty sanallisesti kuulon kautta. Joissakin taidenäyttelyissä teoksia tai niiden pienoismalleja on saanut tunnustella käsillä. Joskus tunnusteltavaksi on annettu materiaalinäytteitä. Tosi harvoin teokset itsessään ovat valmiiksi moniaistisia.”*

SS: *”Kyllä olen eri muodossa ja erinäisiin näyttelyihin tutustunut eri aisteja käyttäen.”*

2. Mikä saisi teidät kiinnostumaan moniaistisesta taiteesta?

MO: *”Houkutteleva markkinointi ja tiedotus näyttelyistä ja että näyttelyt olisivat esim. ulkona kaupungissa tai lähiluonnossa helposti tavoitettavissa.”*

SK: *”Olen jo valmiiksi kiinnostunut, sellaista on vain hyvin harvoin tarjolla.”*

SS: *”Sokeuden vuoksi on taiteen kokeminen ollut haasteellista, koska taide mielletään pääasiallisesti visuaaliseksi. On todella vähän moniaistisia töitä ja näyttelyitä. Kun*

taidenäyttelyssä on kosketeltavaa, ääniä ja tuoksuja pidän sellaisesta näyttelystä ja teoksista. Taktiilinen informaatio antaa paljon. Monimuotoinen monia aisteja käyttävä taide on avartava ja kiehtova.”

3. Mikä on henkilökohtainen kokemuksenne; onko moniaistiselle taiteelle tarvetta?

MO: *”On, paljon.”*

SK: *”Ainakin näkövammaisilla ihmisille on suuri merkitys saada tietoa ja elämyksiä moniaistisesti. Elämme hyvin visuaalispainotteisessa kulttuurissa.”*

SS: *”Ehdottomasti kyllä! Moniaistinen taide auttaa avartamaan maailmankuva ja auttaa luomaan oma näkemystä.”*

4. Mihin kiinnitätte huomiota kokiessanne moniaistista taidetta?

MO: *”Ääniin, kosketeltaviin muotoihin, tuoksuihin, väreihin, elämykseen ja kokonaisuuteen.”*

SK: *”Yritän hahmottaa käsillä olevan teoksen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Minua kiinnostaa teoksen koko, muoto, värit ja materiaali. Pelkkä sisällön tai aiheen kuvaus ei riitä.”*

SS: *”Kiinnitän kokiessa moniaistisessa taiteessa ensisijaisesti saavutettavaan informaatioon, mitä, milloin ja missä, mitä? Taktiilisuus, auditiivisuus ja informaatio luovat kokonaisen elämyksen.”*

5. Mikä on ollut moniaistisen taiteen vaikutus teihin?

MO: *”Virkistävä, ajatuksia herättävä, voimaannuttava.”*

SK: *”Toivoakseni se muistuttaisi näkevien ihmisten kokemusta mahdollisimman paljon.”*

SS: *”Olen kuvailun avulla saanut tietää maalauksista, arkkitehtuurista, maisemista, kaikesta siitä, mitä on kuvailtu ja mitä ei voi koskettaa sekä tasapinnallisuuden tai koon takia. Yhdessä kuvailu, informaatio, äänimaisema, taktiilisuus ja tuoksut syventävät ja luovat mielenkuvia ympärillämme olevasta visuaalisuudesta. Kuvailussa on oleellista väreit asetukset, muodot ja toiminta sekä yksityiskohdat.”*

6. Millaista palautetta antaisitte moniaistisen taiteen tekijöille ja taidenäyttelyiden järjestäjille?

MO: *”Lisää moniaistista taidetta esiin yleisille paikoille ja museoihin ja gallerioihin.”*

SK: *”Toivoisin, että mahdollisimman moni järjestäjä hankkisi kuvailutulkkausoulutuksen. Esimerkiksi Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry järjestää koulutusta. Tekijöiltä toivoisin, että he antaisivat näkövammaisille näyttelyvieraille luvan tunnustella teoksia varovaisesti esimerkiksi puuvilla- tai vinyylikäsinet kädessä. Jos teos ei kestä lainkaan koskettelua, pienen materiaalinäytteen toimittaminen oppaalle auttaa jo paljon.”*

SS: *”Enemmän ja lisää monimuotoista taidetta ja näyttelyitä! Ja tiedottakaa niistä myös, että he, ketä kiinnostaa tietäisivät tulla ja kokea.”*

7. Vapaa sana.

MO: *”Taide ja elämykset arjessa kaupunki tai muussa esim. metsä lähiluonnossa virkistävät, antavat voimaa ja elävöittävät elinpiiriä. Tuovat piristystä arkeen ja aherukseen, kun tuottavat uudenlaisia aistimuksia.”*

SK: *”On hyvä, jos tarjolla olisi moniaistista taidetta. Lisäksi näistä näyttelyistä ja tapahtumista pitäisi saada tiedotteet näkövammaisyleisölle hyvissä ajoin. Kanavina kannattaa käyttää tavallisten medioiden lisäksi näkövammaisjärjestöjen tiedottajia.”*